

પુસ્તક : ૪૧ મું :
અંક : ૪ થો :

આત્મ સં. ૪૮
વીર સં. ૨૪૭૦

વિક્રમ સં. ૨૦૦૦ : કાર્તિક :
ઈ. સ. ૧૯૪૩ : નવેમ્બર :

દિવાળી સ્તવન.

(રાગ-દિવાળી શીર આગછ સજની !)

દિવાળી જિનદેવની ઊજવો,

હાં હાં જ્ઞાનદીપક પ્રગટાવી. દિવાળી. ટેક.

મહાવીર પ્રભુ નિર્વાણ પધાર્યા, અંતિમ યોધને આપી,
ભાવોદ્યોત મેળવવા માટે, શુભ વૃત્તિ ઉર સ્થાપી;
દીપક જ્યોતિ ઘર ઘર પ્રગટી, મહાવીર નામ ગજવો. દિવાળી ૦ ૧

કેવળજ્ઞાને ગૌતમ શોભ્યા, પ્રભાતકેરા ટાણે,
પ્રભુપદ સ્થાને ધન્દ્રો સ્થાપે, દીપાવલી શુભ વહાણે;
પાવાપુરી મહિમાવંતી, તીર્થભૂમિએ મનાવો. દિવાળી ૦ ૨

ઉત્તમ એ દિન ઊજવો ભાવે, ઉજ્જવલ વૃત્તિ ધારી,
અજિત જિનેશ્વરકેરા સ્મરણે, ભવિજનને સુખકારી;
લક્ષ્મીસાગર જ્ઞાનપિપાસુ, લેજો. ભવિ દિવ્ય લહાવો. દિવાળી ૦ ૩

રચયિતા : મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ.

‘જવાડો યા જવવા દો અને જવો’

લેખક : આ. શ્રી વિજયકંતરસૂરિશ્ચ મહારાજ

સંસારમાં બધા ય જવને સુખ જોઈએ, અને તે જવવામાં સુખ માને છે; એટલે બધાયને જવવું ગમે છે. અણુસમજી માનવી બીજા જવો ‘જવો યા મરો’ પણ પોતાને જ જવવામાં સંતોષ માને છે, પણ તે વાઘ તથા સિંહ જેવા ઘાતકી જનાવરોનું જ અનુકરણ કરી શકાય. માનવીઓમાં પણ ઘાતકી જનાવરોની પ્રકૃતિ રહેલી હોય છે. આવા ઘાતકી પ્રકૃતિવાળા માણસોમાં દયા હોતી નથી. માનવી એટલે દયાનો ભંડાર. દયા માનવજાતને ઓળખાવે છે; કારણ કે તે મનુષ્યનો અસાધારણ-આસ ધર્મ છે. માનવી જેવી અને જેટલી દયા કરી શકે છે, તેવી અને તેટલી દયા સંસારમાં જવન ગાળવાવાળો કેઈ પણ કરી શકે નહિ; કારણ કે માનવીઓ જ દયાના બળથી સંપૂર્ણ આત્મવિકાસ કરી શક્યા છે. અને એટલા માટે મનુષ્યને જ મુક્તિ મેળવવાનો અધિકારી બનાવ્યો છે. દેહના આકાર માત્રથી માનવી ન કહેવાય, દયાનો ગુણ-ધર્મ હોય તો જ માનવી કહેવાય, દયા પ્રકૃતિવાળો માનવી અને નિર્દય પ્રકૃતિવાળો ઘાતકી પશુ.

માનવજીવન પણ દયા હોય તો જ સંભવી શકે. જીવનમાં લેદ પાડનાર પણ પ્રકૃતિ જ છે. તે સિવાય તો જીવ માત્રના જીવનમાં કાંઈ પણ ભિન્નતા જણાતી નથી. દેહમાં આકૃતિ લેદ જેમ ભિન્નતા જણાય છે, તેવું જીવનમાં બહારથી કશુંયે લેદક જણાતું નથી. માનવદેહ ધારણ કરવાવાળો જીવ ભલે પોતાને માને

કે હું માનવી; છું અને માનવજીવનમાં જીવું છું; પણ જ્યાં સુધી પોતાના આત્માને જન્મમરણમાંથી છોડાવી અજરઅમર બનાવવારૂપ તેનું કળ ન મેળવે ત્યાં સુધી મિથ્યાભિમાન જ કહી શકાય. માનવજીવનમાં જીવનારને જન્મમરણદ્વારા ભિન્ન ભિન્ન દેહ ધારણ કરવાના હોય જ શાના ? પૂર્વના મહાપુરુષો જન્મમરણ બાકી રહેતાં તો અપૂર્ણ માનવજીવન માનતા. અને ફરી માનવજીવન મળતાં જન્મમરણ ટાળી સંપૂર્ણ આત્મવિકાસ મેળવ્યા પછી જ સંપૂર્ણ માનવજીવનમાં જીવવાનું માનતા. જેમ સૂર્યોદય એટલે સંપૂર્ણ પ્રકાશ તેમ માનવજીવન એટલે સંપૂર્ણ આત્મવિકાસ; આમ કારણમાં કાર્યનો ઉપચાર કર્યાથી માનવજીવનનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટ જણાય છે. દેહાધ્યાસ હોયા સિવાય અનેક જન્મમરણ બાકી હોવા છતાં પણ સંપૂર્ણ માનવજીવનમાં જીવવાનું મિથ્યાભિમાન સંભવી શકે નહિ. નિર્દયતાથી અનંતા જન્મમરણ, અપૂર્ણ દયાથી અપૂર્ણ વિકાસ અને સંપૂર્ણ દયાથી સંપૂર્ણ વિકાસ થાય છે.

માનવી બીજા જીવોનું મોત નિખળવીને મોતને નોતરે અને પછી પોતે મોતથી બીજાં તે કેમ ચાલે ? મોતથી બીજા લાગતી હોય તો તેને નોતરવું ન જોઈએ. જ્યારે મોત લેવા આવે છે ત્યારે અજ્ઞાની માનવી મોતથી બચવાને માટે બીજા જીવોને મોતના મોંમાં હડસેલી મૂકે છે, પણ તેમાં કાંઈ બચી શકાતું

‘ જીવાડો યા જીવવા દો અને જીવો ’

૬૭

નથી. બીજા જીવોનો કોળિયો કરીને તેનો પણ કોળિયો કરવાનું જ. અજ્ઞાની માનવી બીજા જીવોને મોતને સ્વાધીન કરીને પોતાનું જીવન વધારી જીવવા તેમના શરીરોનો ઉપયોગ કરે છે; પણ એમ જીવન ન વધી શકે. જીવન અને દેહ બંને જુદી વસ્તુઓ છે. દેહથી દેહ પુષ્ટ બની શકે છે; પણ જીવન પુષ્ટ બની શકતું નથી. જીવનને પોષનાર જીવન હોય છે અને તે બીજા જીવોને જીવવા દેવાથી પોષાય છે. બીજા જીવોના જીવન વાપરી અમર બનવાને બદલે પ્રભુશ્રી કહે છે કે: “સંસારના જીવ માત્રને પોતપોતાના જીવનમાં જીવવા દો અને જે મોત તેમના જીવનનો કોળિયો કરવા આવે તો તમારા જીવનનો કોળિયો આપીને પણ તેમને જીવાડો.”

સંસારમાં સેવા અને પરોપકાર કહેવાય છે અને કરાય છે, પણ તેનો છેડો પોતાના પ્રાણ અર્પણ કરો. પણ બીજા જીવોને જીવાડવામાં તથા જીવવા દેવામાં પ્રભુશ્રીએ જોયો છે. સંસારના જીવ માત્રને જીવવા દેનાર જ સંસારનો સાચો સેવક કહેવાય છે અને તે જ સમગ્ર સંસારનો સાચો સ્વામી બની શકે છે. સેવક બન્યા સિવાય સ્વામી બની શકાય નહિ, અને જીવન આપ્યા સિવાય પરોપકાર કહેવાય નહિ. જીવવાની ઇચ્છાવાળાને જીવવાનું સાધન આપવા બરાબર બીજો કયો ઉપકાર હોઈ શકે? માનવી સંસારના બધા ય જીવોમાં શ્રેષ્ઠતમ કહેવાય છે. માનવજીવન ઉત્તમ કહેવાય છે. થોડામાં થોડા અપરાધે માનવી જીવી શકે છે. શેર આટો અને બે કપડાંનો ગ્રાહક છે. માનવપ્રકૃતિના માનવીઓના જીવનને ટકાવવાને એક સરખાં જ સાધન હોય છે. જીવવાના સાધનહીન માનવીને પોતાના શેર આટામાંથી પાશેર આટો આપીને માનવી જીવાડી શકે છે, અને પોતે પણ જીવી શકે છે. બુદ્ધિહીન-નિર્દય લોભના આશ્રયમાં

જીવનાર માનવી સાધનની અછતમાં ધાન વેચી ધન સંઘરીને બીજાને મારે છે અને પોતે પણ મરે છે. ધાન વધારે હોય તો ધાન વેચી ધન ન કરતાં ધાન વગરનાને આપી જીવાડે તે દયાળુ માનવી-દેવનો અવતાર-માનવ જીવનમાં પણ દેવની જેમ પૂજાય. તમારી પાસે ધાનનો ઢગલો હોય અને બીજો ધાન વગર મરતો હોય અને તમે નિર્દયતાના સ્વામી બનીને બેસી બસો, તો કેમ પાલવે? ખૂટી જવાની આ શંકાથી, ભૂખે મરવાના ભયથી કે ધાન વેચી ધન ભેળું કરવાના લોભથી “આપણે શું?” એમ કહીને ઉપેક્ષા કરવી તે માનવપ્રકૃતિના માનવીને ન શોભે. ધાનના ઢગલા અખૂટ હોય નહિ અને ધન ખાઈને જીવાય નહિ. તો પછી ધાનનું ધન કરવા કરતાં ધાનથી જીવન બચાવવા શું ખોટું છે? જે બીજાના જીવન બચાવવામાં આવશે તો ધાનના ઢગલા અખૂટ થશે અને પોતાનું જીવન પણ બચશે, માટે નિર્દયતાના સ્વામી બનવા કરતાં દયાના દાસ બનવું બહુ જ ઠીક કહેવાય.

ઊગતે સૂર્યે માનવીને શેર આટો જોઈએ; પછી જીવન સૂર્ય આથમતો નથી. કુદરતે આપેલા જીવનના બધા ય સૂર્ય જોઈ શકે છે. ક્રૂર શેર આટો વાપરનાર ગરીબ માણસો પણ સાઠ, સિત્તેર, એંશી અને સો સુધીના જીવન વાપરતા દેખાય છે, માટે પ્રારબ્ધે વધુ આપ્યું હોય તો તમારે જીવવાને શેર આટો લઈ લો અને બાકીનું જેના ઉપર પ્રારબ્ધ રૂઠ્યું હોય તેને જીવવાને આપો; પણ જીવનમાં જેની જરાયે જરૂર નથી એવા મેવા, મિષ્ટાન્ન, સિનેમા, નાટક, મોજશોખમાં વાપરીને વેરી નાખશો નહિ. તમે માનવી છો એટલે માનવીની સંભાળ વહેલી લેવી જોઈએ. તૂટેલો દૈવ જીવનની જરૂરિયાત કરતાં વધારે જે તમને આપે છે તે વેરી નાખવાને માટે નહીં પણ બીજાને જીવવા

તમારી મારફતે અપાવવાને આપે છે; માટે જો તમે બીજાને જીવવા ન આપતાં મદદેલા બની વેરી નાખશો તો દેવની આજ્ઞા ન પાળવાથી તેના તમે અપરાધી થશો અને તેની સજા આ જીવનમાં કંગાળ બનીને ભોગવવી પડશે. કદાચ જીવનદીપક ખુબી ગયો તો આગલા જીવનમાં તો છૂટવું સુરકેલ છે, મોત આવે તો તેને હાંકી કાઢી ધન-ધાન વગરનાની પાસે મોકલવા વધુ-પડતું ધન-ધાન સંઘરી રાખશો તો તમે જીવતા પણ મરેલા જ છો; કારણ કે મોતને સમજાવી કાઢી મૂકવાનું સાધન તમારી પાસે હોવા છતાં તમારા દેખતાં બીજા માનવીઓનાં જીવન ભક્ષણ કરીને બળવાન બનેલું મોત તમારા ઉપર કાંઈ પણ આરોપ મૂકીને, ધન-ધાનના સાધનની અવગણના કરીને તમારા જીવનનો કોળિયો કરી જશે, માટે દયાળુતાનો આદર કરી તમે જીવો અને બીજાને જીવોડો.

મોટા પૈસાદાર બનવાની ધૂન ન રાખતાં પૈસા વગરનાને જીવવા પૈસા આપવાની ધૂન રાખવી. સેંકડો કુટુંબોને નિર્ધન બનાવીને અને જીવનનિર્વાહની સુશિખતમાં ઉતારી પાડીને પૈસાદાર બનનાર કરતાં વગડામાં જઈને પરિશ્રમથી અડધા મણનો સૂકો લાકડાનો ભારો લાવી, પાંચ ગાઉ દૂર શહેરમાં જઈ વેચી આવીને નિર્દોષ જીવનમાં જીવનાર ગરીબ માણસ શ્રેષ્ઠ છે, અને તે માનવી કહેવડાવવાનો હકદાર છે. વધુ પૈસાદાર બનવાને માટે સાધારણ માણસોએ જીવવાને માટે સંઘરી રાખેલા પૈસા અનીતિથી પડાવી લેવા વ્યવસાય કરવો તે માનવ પ્રકૃતિ-વાળા માનવીને જાણે નહિ. ગરીબ માણસ પાસેથી જીવવાનું સાધન છીનવી લઈ મારવો નહિ, પણ તેની પાસે રહેવા દઈ જીવવા દેવો. દયાના સેવક-ઉપાસક હો અને ઇચ્છા થાય તો પાસે હોય તે બીજાને આપીને જીવોડો અને એમ ન બની શકતું હોય

તો બીજાની પાસે હોય તે રહેવા દઈ જીવવા દેવાને દયાનો આશરો લો. અનિશ્ચિત જીવનવાળા માનવી બાળી શક્તા નથી કે નિર્દયતાના આશરોમાં રહીને પૈસા વધારવાથી જીવન વધી શકતું નથી. દયાની ઉપાસના કરવાથી જ નવું લાંબું જીવન મેળવી શકાય છે. અને જે જીવનને વાપરતા હોય, તે હોય તેટલું સુખેથી વાપરી શકાય છે. પૈસા તથા મોટાઈના માટે પોતે જ પોતાના જીવનના શત્રુ બની બીજાના જીવનના શત્રુ બનવામાં માનવપ્રકૃતિને લાંછન લાગે છે. માનવજીવનમાં જીવનારને માનવીના દુઃખની અસર થવી જ જોઈએ. જો ન થાય તો તે પશુ કહેવાય. જીવવાના સાધનના અભાવે અથવા તો બીજા કોઈ કારણથી સ્વતઃ દુઃખ ભોગવતા માનવીને જોઈને બીજા માનવીને દયાની લાગણી થાય છે તો પછી સુખે જીવનાર માનવીની પાસેથી જીવનનું સાધન છીનવી લઈને અથવા તો દુઃખ થાય તેવો બીજો કોઈ પ્રસંગ જોઈ કરીને નિર્દયતા નોતરી અમાનુષીપણ આદરે જ કેમ ?

માનવીના આશરે રહીને થોડામાં થોડા અપરાધે જીવન ગાળનાર અને માનવીનું જીવન સુખમય બનાવવા સહાય કરનાર પશુને જીવોડા અને જીવવા દેવા માનવીએ પૂરતી કાળજી રાખવી જોઈએ-માનવી કરતાં પણ પશુની વધારે સંભાળ રાખવી જોઈએ; કારણ કે માનવીની જેમ વાચા વગરનું પશુ પોતાનું દુઃખ જણાવી શકતું નથી. ભૂખ-તરસ-થયેલું માનવી દયામણું મોઢું કરીને અને દીન વચન બોલીને પણ માણસનું હૃદય દયાથી ભિન્ન થી નાખે છે અને પોતાને જોઈતી વસ્તુ મેળવી શકે છે તેમ પશુ મેળવી શકતું નથી. આધિવ્યાધિથી રિખાતું હોય તો પણ માનવીની ઇચ્છાને આધીન થઈને તેના કહેવા પ્રમાણે વર્તે છે. અશક્ત અવસ્થામાં મંદગતિથી કામ કરવા છતાં પણ

‘જીવાડો યા જીવવા દેા અને જીવેા’

卐

૬૯

નિર્દયતાનો સાથી માનવી અસહ્ય માર મારે છે તો તે પણ મૂંગે મોઢે સહન કરી લે છે. તિરસ્કાર કરી માલિક જેટલો ખોરાક આપે છે તેટલામાં સંતોષ માને છે; પણ ભૂખની કનડ-ગતને લઈને ખીબ ખોરાકની આશાથી ડોળા ફાડીને માલિકની રાહ જોયા કરે છે. થોડાંક જ એવાં પુન્યશાળી પશુ હશે કે જેમને પેટ ભરીને ખોરાક મળતો હશે અને મહેનત ઓછી કરવી પડતી હશે.

પશુઓ માણસને દૂધ, દહીં, ઘી વગેરે આપીને પોષે છે. સવારી આપે છે, ખેતર ખેડી ધાન પેદા કરી આપે છે, તેમજ પશુ મરી ગયા પછી માનવી તેના આમડાંનો અનેકરીતે ઉપયોગ કરે છે અને તેના મરેલા દેહની ખીજ વસ્તુઓ પણ માનવી પોતાના જીવનના સાધન તરીકે અનેક પ્રકારે વાપરે છે. માનવીને જીવવાના સાધન મેળવવામાં પોતાનું જીવન અર્પણ કરનાર પશુઓને ભૂખે-તરસે મારી અને ફૂરતા વાપરીને પ્રાણ લેનાર માનવી હિંસક જનવર જ કહી શકાય. કાંઈ પણ ઉપકાર ન કરવા છતાં પણ માનવદેહ તથા જીવનને ઉત્તમ સમજીને જ દુઃખી માનવીઓને જીવાડવા દયા કરીને જીવવાના સાધન આપવામાં આવે છે, પણ પશુઓ તો માનવીઓને જીવવામાં સહાય કરે છે, એટલે અત્યંત ઉપકારી હોવાથી પોતાના પાલકની જેમ તેની સેવા કરવી જોઈએ. પશુઓ માનવીઓને જીવાડવામાં જેટલો આત્મ-લોગ આપે છે, તેટલો માનવી નથી આપી શકતા. જો પશુઓમાં વિવેકબુદ્ધિ હોય તો ઉપકાર કરવામાં માનવી કરતાં વધી જવાથી વધુ લાભ મેળવી શકે છે. ઉપકાર કરવામાં કંબૂસ-વિવેક વગરનો માનવી પશુ કરતાં પણ હલકો છે. માટે તેને જે પશુ જેવો કહેવામાં આવે છે, તે ભૂલ થાય છે. જે માનવીઓનાં જીવન ખાસ પશુઓનાં જીવન ઉપર આધાર

રાખે છે તેમણે તો પશુઓની જીવનદાતા તરીકે જ સેવા કરવી જોઈએ, પણ કેવળ મૂંગા પ્રાણી તરીકેની દયા લાવીને જ નહિ. આવા જીવનના ઉપકારી પશુઓને જીવાડવામાં અપરાધી બનવું પડતું નથી. કારણ કે કેવળ વનસ્પતિ અને પાણીથી જીવનારાં હોવાથી માનવી કરતાં પણ થોડાં અપરાધી છે, માટે તેમના ઉપર નિર્દયતા કરનાર માનવી ઘાતકી જનવરોનો સાથી જ કહી શકાય.

સ્વાશ્રયમાં રહીને જીવનારા વનવાસી પશુ-પંખીઓને માનવીએ જીવવા દેવા જોઈએ. પોતાના મોજશોખ માટે લય-ત્રાસ આપવો ન જોઈએ. અને તેમના પ્રાણ લઈને ખુશી થવું જોઈએ નહિ. ખીબને દુઃખ આપીને આનંદ માનનાર માનવી ન કહી શકાય, પણ દાનવ જ કહેવાય. માનવજીવનમાં જીવનાર તો ખીબને સુખ-શાંતિ આપીને જ પોતાને કૃતાર્થી માનનાર હોય છે. જે દુઃખ, ત્રાસ, લય અને મોત આપણને પસંદ નથી, તે ખીબને શા માટે આપવાં જોઈએ, આટલો પણ વિવેક જેનામાં ન હોય તે માનવજીવનનું કૃણ મેળવવાનો અધિકારી નથી. પશુપક્ષીઓના શરીરથી પોતાનું શરીર પોષવાને ખોરાક તરિક્કેનો ઉપયોગ કરવા જ તેમના પ્રાણ લેનારાઓ માનવદેહ હોવા છતાં પણ સિંહ જેવા હિંસક જનવરોના જીવનમાં જીવે છે. વનવાસી પશુઓ વગડામાં કુદરતી નીપજેલાં વનસ્પતિ તથા પાણી વાપરીને જીવે છે. માનવીની જેમ બુદ્ધિ, વિવેક તથા હાથ આદિ અવયવોની ખામીને લઈને કુદરતે પશુ-ઓને લાજપાલો ખાઈને જીવવાના અધિકારી બનાવ્યા છે. માનવીઓની પાસે બુદ્ધિ આદિની સામગ્રી હોવાથી પોતાના જીવનનિર્વાહ માટે તેમને અન્ન આદિ ઉત્પન્ન કરવામાં પરિશ્રમ કરવો પડે છે. જો માનવી ખેતી આદિને વ્યવસાય કરી જીવનનિર્વાહનું સાધન ન

મહારાજ વિક્રમાદિત્ય

લેખક : મુનિરાજશ્રી હેમન્દ્રસાગરજી મહારાજ.

જેનાં પુણ્યવંત રમરણા અને યશોગાન એ સહસ્ત્ર વર્ષથી 'સંવત્સર' ગળવે છે, તે પવિત્ર નામધારી 'પરદુઃખભંજન,' આદિત્ય સમ પ્રતાપી, સંવત્સરપતિ

મેળવે તો જીવવું ભારે થઈ પડે છે; કારણ કે માનવીને પશુનો ખોરાક કામ આવે નહિ. પશુની જીવનવ્યવસ્થા કુદરતે માનવીથી જુદા પ્રકારની જ નિર્માણ કરેલી છે. માનવીના આશરે રહી પરાધીનપણે જીવનારા પશુઓ માનવીએ આપેલો કેટલોક અકુદરતી ખોરાક પણ વાપરે છે; પરંતુ તે પોતાની મહેનતથી નીપજેલો હોય છે. કુદરતે માનવીના જીવન-નીર્વાહના સાધનમાં કે જે પશુઓની સહાય-તાથી ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે તેમાં પશુના ખોરાકનો ભાગ રાખેલો છે; પણ પશુના ખાસ ખોરાકમાં માનવીના ખોરાકનો ભાગ રાખ્યો નથી. કદાચ પશુના ખોરાકમાં વિધાતાએ ભૂલથી ભાગ રાખ્યો હોત તો વિલક્ષણ પ્રકૃતિના માનવી પશુઓને જીવવામાં મોટું વિઘ્ન ઉપ-સ્થિત કરત ! આ પ્રમાણે પશુની જીવનવ્યવસ્થા તપાસતાં સ્પષ્ટ જણાય છે કે પશુઓ માણસને જીવાડીને જીવે છે, જ્યારે પશુઓનું જીવન આવું પશોપકારી હોય છે તો પછી માનવ-જીવન તો વિવેકી અને પશુઓ કરતાં પણ અત્યંત ઉત્તમ હોય છે, માટે માનવજીવનમાં જીવનારે તો અવશ્ય પ્રાણી માત્રને જીવાડીને અથવા જીવવા દઈને જીવવા માનવપ્રકૃતિને અનુસરીને વર્તવું જોઈએ.

મહારાજ વિક્રમાદિત્યની સર્વ રસપૂર્ણ અદ્ભુત મહત્તા કાણે ગાઇ નથી? અને એ મહત્તાથી કાણ અભાગી આકર્ષાયો નથી? અને 'વાહ' શબ્દથી વીર વિક્રમાદિત્યને વધાવ્યા નથી?

નૂતન વર્ષનું મંગળપ્રભાત એ આ પરદુઃખભંજન વીર વિક્રમાદિત્યની યશકીર્તિભરી દ્વિતીય સહસ્ત્રાબ્દિનું પવિત્ર પ્રથમ પ્રભાત. એ દિને કાણ હીણભાગી જન ભાવભર્યા હૃદયે એ પ્રતાપી નૃપાળને નહિ રમરે? મહામારી, રોગ, મોંઘવારીથી નિરાશ ગ્રજ સૈકાની પૂર્ણતાની રાહ જોઈ રહી છે. સૈકાની પૂર્ણાહુતિમાં દુઃખનો વિનાશ અવશ્ય થશે, એમ આશ્વાસન પામતી ભારતીય ગ્રજ મન મનાવી રહી છે.

આ પ્રતાપી ભૂપાળ અને કવિકુલશુર મહાકવિ કાલિદાસનો સાથે વિચાર કરતા વિક્રમાદિત્ય અને તેની સભાનાં નવ રત્ન સહેજે યાદ આવી જાય તેમ છે. 'જ્યોતિર્વિદ્યાભરણુ'કાર જણાવે છે કે—

“ ધન્વન્તરિઃ ક્ષપણકોઽમરસિંહશકુ-
વૈતાલ્યમદૃઘટ્ટકર્પરકાલિદાસાઃ ।

ચ્યાતો વરાહમિહિરો નૃપતેઃ સમાયામ્
રત્નાનિવૈ વરરુચિર્નિવ વિક્રમસ્ય ॥૧૧॥ ”

કવિકુલશુર કાલિદાસ જેમ શ્રેષ્ઠ હતા, તે સિવાયના આઠે રત્નો પોતાના વિષયમાં મહાપંડિતો હતા. માટે જ સર્વને 'રત્ન' ની ઉપમા મળી હતી. ધન્વન્તરિ મહાવૈદ્ય, અમરસિંહ મહાન કાશકાર, વરાહમિહિર મહાન જ્યોતિષાચાર્ય, વરરચિ મહાન વાર્તિકકાર, અને ક્ષપણક એટલે જ્ઞેનાચાર્ય, શ્રી ભગવાન સિદ્ધસેન દિવાકર મહાન નૈયાયિક અને

તાકિક, તેમજ ઉચ્ચ કોટિના કવિરત્ન હતા. આ સર્વે રત્નોમાં કોણ વધારે કિંમતી એ નિર્ણય ખરેખર અશક્ય જ છે. સર્વે રત્નો સ્વવિષયે મહામૂલ્યવાન હતા એ નિઃસંશય માનવું યોગ્ય છે.

‘ક્ષપણુક’ શબ્દ જૈન મુનિને જ લાગી શકે એ સંબંધીના પુરાવા પ્લાલણ પંડિતોના પંચરાત્ર આદિ ગ્રંથોથી અને ‘અવદાનકુલ્પલતા’ આદિ ઐદ્ધ પંડિતોના ગ્રંથોથી પુરવાર થયું છે, માટે ક્ષપણુક શબ્દ ભગવાન સિદ્ધસેન દિવાકરને ખરાખર યોગ્ય છે, કારણ કે મહારાજ વિક્રમાદિત્યને આ સૂરિ-પુંગવે જૈન ધર્મના સિદ્ધાન્તોનો બોધ આપ્યો છે અને તેમની નૈયાયિક અને તાકિક તેમજ અપૂર્વ કવિત્વ શક્તિથી પ્રસન્ન થઈ મહારાજને તેમનો સમાવેશ સભાના નવ રત્નોમાં કર્યો હોય તે યથાર્થ જ છે.

અમરસિંહ ઐદ્ધ, ક્ષપણુક શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર જૈન મુનિ, કાલિદાસ શૈવ વગેરેનો વિચાર કરતાં મહારાજ વિક્રમાદિત્ય સર્વે ધર્મ પ્રત્યે સમભાવી હતા એ પણ જણાય છે. અને પરદુઃખભંજન ભૂપાળ તો સમભાવી જ ચક્રશકે અને યશસ્વી નિવડી શકે.

ઈ. સ. પૂર્વે ૫૨૭ માં ક્ષપણુક ભગવાન મહાવીર-સ્વામી નિર્વાણ પામ્યા તે પછી ૪૭૦ વર્ષે વિક્રમ-સંવત્સર પ્રારંભ થયો એમ જૈન ગ્રંથકારો લખે છે. મહારાજ વિક્રમાદિત્યને સિદ્ધસેન દિવાકરે જૈન ધર્મનો બોધ આપી જૈન ધર્મના અનુગામી કર્યા હતા. અને તેથી પ્રસન્ન થઈ મહારાજને શ્રી શત્રુજય તીર્થનો સંઘ કાઢ્યો હતો અને પરિણામે તિર્થનો મહિમા વધ્યો હતો. મહારાજ વિક્રમના સમયમાં સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિજી ઉપરાંત આર્ય મંગુ, આર્ય વૃદ્ધવાદી, પાદલિપ્તાચાર્ય વગેરે સમર્થ મહાપંડિતો હતા.

સમર્થ જૈન પંડિત મેરુતુંગાચાર્ય ‘પ્રયંધ-ચિતામણિ’ના પ્રથમ સર્ગમાં ‘વિક્રમાર્ક પ્રયંધ’ રજૂ કરે છે. તેમાં આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકરની વાત આવે છે. તેમણે મહારાજ વિક્રમને જૈન ધર્મનો બોધ આપી જૈન ધર્માનુયાયી બનાવ્યા હતા. તેમના

દ્વારા જનહિતનાં કાર્યો પણ કરાવ્યા હતા તેમ એ ગ્રંથ સાક્ષીભૂત છે. તે કારણે જૈન કવિઓએ વીર વિક્રમના યશોગાન ગાયા છે. વિવિધ રસપૂર્ણ ચરિત્ર ગ્રંથો તેમજ રાસા, ચોપાઈ વગેરેની રચના કરી છે. ગ્રંથકારોમાં પંડિત શુભશીલગણી, શ્રી માન-વિજય, શ્રી અભયસોમ, શ્રી લાભવર્ધન, શ્રી પદ્મસાગર, શ્રી લક્ષ્મીવલ્લભ, શ્રી ધર્મવર્ધન, શ્રી કાંતિવિમલ અને શ્રી રૂપમુનિ આદિના વિવિધ શૈલીના ગ્રંથો વિદ્વાનોને નવીનતા અર્પે છે—ઐતિહાસિક સાધનો પૂરાં પાડે છે.

મહારાજ વિક્રમે સિદ્ધસેન દિવાકરની ‘સર્વગુ-પુત્ર’ તરીકેની મળેલી ખ્યાતિની ખૂબ મહત્તા વધારી હતી, અને એમને સારો આદરસન્ધાર આપ્યો હતો. ખારવર્ષ અવધૂત વેષમાં જ્યારે વિચરતા હતા, તે વખતે મહાકાળેશ્વરના મંદિરમાં આવેલા મહાદેવના લિંગમાંથી અવંતિ પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ પ્રભાવિક સ્તોત્રવડે પ્રગટ કરી હતી. તે વખતે મહારાજ વિક્રમાદિત્ય સૂરિજીના પરમશ્રદ્ધાળુ ભક્ત બન્યા હતા. જૈન ધર્મના નિયમો ક્રમશઃ જીવનમાં ઉતારવા યત્ન કર્યો હતો.

ઈ. સ. પૂર્વે સો વર્ષ ઉપર ગુજરાત, કાઠિયાવાડ અને માળવા સુધી શક લોકોનું પ્રાપ્ત્ય હતું. રાજ ગંધર્વસેન જે ગુર્જરપતિની કન્યાને પરણ્યો હતો તેને એક પુત્ર થયો. તે આ સંવત્સરપ્રવર્તક પરદુઃખ-ભંજન વિક્રમ હતા. ગંધર્વસેનના મૃત્યુ પછી વિક્રમનો જન્મ થયો હતો (Posthumous Child). તેણે શકને હરાવ્યા અને ‘શકારિ’ કહેવાયા. કેટલાક લોકો રાજ ગર્દભિલ્લ કે જેણે કાલિકાચાર્યની બહેનનું હરણ કર્યું હતું તેને વિક્રમના પિતા માને છે.

કાલિકાચાર્યજીની બહેન આર્યા સરસ્વતીનું ઉજ્જૈનના રાજ ગર્દભિલ્લે અપહરણ કર્યું હતું. તેથી સૂરિજી સિંધુપાર જઈ શક લોકોને તેડી લાવ્યા. તેમણે ગર્દભિલ્લને કેદ કર્યો અને હદપાર કર્યો. આ કાલિકાચાર્યજી વિક્રમ સંવત પૂર્વે ૧૭ વર્ષે થયા. શક લોકોને વિક્રમે હરાવ્યા અને સંવત

ચલાવ્યો. આ સંવત્સર વિક્રમની જન્મસાલથી જ ગણાયો છે તેમ ગણતરી કરતાં મળે છે.

મહારાજ વિક્રમને ભતૂંહર નામે એક ભાઈ હતા, જે યોગેશ્વર ગવાયા છે. વિવિધ કથાઓમાં આ બંધુઓને સાથે યોજવામાં આવ્યા છે. જૈન ગ્રંથકારોએ આ વાતને વધારે પુષ્ટિ આપી છે. આ યશસ્વી ભૂષાળના સમયમાં જૈન સાહિત્યે

પોતાની સૌરભદ્રારા પ્રત્યેક ભવિના હૃદયો સુભાષિત કર્યા હતા. ખ્રીસ્તી સંવત્સર તલવારના બળથી જોર પામ્યો, પણ વીર વિક્રમનો સંવત્સર તો તેના ઉચ્ચ સદ્ગુણોના બળે જ ચાલ્યો. એવા ચારિત્ર્યશીલ પરદુઃખભંજન નૃપાલને ધન્ય છે!

“વિજય હો વીર વિક્રમનો!”

મંગલ દીપક (મંગલ દીવો)

મંગલમય સુખકારી નમું પ્રભો મંગલમય સુખકારી.
મંગલ ભુવને મંગલભૂર્તિ વિરાજે જિન! જ્યકારી;
સુરનર ગાવે મંગલગીતો, પ્રતિદિન મંગલકારી. નમું ૧

મંગલકર! કરો મંગલ જિનપતિ! દયાધન! દિલ દયા ધારી;
લવજલધિથી પાર ઉતારો, ભાગો મુજ ભીડ ભારી. નમું ૨

મંગલદાતા ! મંગલ આપો, ચિદ્રૂપ સચ્ચિત્તધારી;
વિશ્વપ્રકાશી વિશ્વજીવેતા, વિઘ્ન હરો વિઘ્નનિવારી. નમું ૩

મંગલ દીપની નિર્મલ જ્યોતિ, અક્ષયસુખ કરનારી;
મંગલકેરો કરીને થાજે, કેશવ સંઘ શિવકારી. નમું ૪

સંઘવી કેશવલાલ નાગજીભાઈ-સાણંદ

સેવાધર્મઃ પરમગહનો યોગિનામપિ અગમ્યઃ ।

(ગતાંક પૃષ્ઠ પર થી શરૂ)

લેખકઃ—રા. રા. વકીલ ન્યાલયક લક્ષ્મીચંદ બી. એ., એલ.એલ. બી. સાદરા.

પરોપકારાય સતાં વિભૂતય । એ સૂત્રને મહત્વ આપીને જ શાસ્ત્રકારોએ “જયવીરચરાય”ના પ્રતિક્રમણ સૂત્રમાં લવનિર્વેદ વગેરે સાધન-સામગ્રીની જીવનવિકાસ માટે માગણી કરેલ છે. તેમાં પરથ્થ કરણં ચ-પરમાર્થકરણનો ખાસ સમાવેશ કરેલ છે. પરોપકારવૃત્તિ-સેવાભાવના મનુષ્યજીવનને ઉન્નત સ્થાન તરફ લઈ જાય છે-સાધ્યને માર્ગે ગતિ કરાવે છે. પરોપકાર-પરાયણવૃત્તિમાંથી જ વિશ્વખંધુત્વની ભાવના ઉદ્ભવે છે. અને વિશ્વખંધુત્વની ભાવના પ્રકુલિત થતાં-વિકસિત થતાં પ્રાણી માત્રની સેવા કરવાની, હરકેઈ પ્રકારે જોઈતી મદદ આપીને તેને દુઃખદ સ્થિતિમાંથી બચાવી લેવાની ભાવના જન્મી થાય છે. આવા પ્રકારની સેવા સાથે ધર્મ શબ્દ જોડવાથી અને તેને પરમ ગહનનું વિશેષણ લગાડવાથી તેની ઉપયોગીતામાં-ફલ-દાયકતામાં અપરિમિત વૃદ્ધિ કરવામાં આવે છે. આવો ઉત્તમ કોટીનો સેવાધર્મ યોગીપુરુષો માટે અગમ્ય હોવાનું કહેવામાં આવે છે, તે એવા અર્થમાં નહીં જ કે યોગી પુરુષોને-સાધુ-મહારાજોને તે આચરવાની જરૂર જ નથી, અગર તો તેઓ તેનાથી પર છે યા તો તેઓ સેવા લેવાના જ હકદાર છે; પરંતુ સેવા કરવાની જવાબદારી તેમના શિર ઉપર લાવી શકાય જ નહિ, પણ અગમ્ય એટલે મુશ્કેલીથી આચરી શકાય-પ્રાપ્ત કરી શકાય.

સંખ્યા: સાધુમહારાજો પણ સમાજ પ્રત્યેની અમુક અંશેની જવાબદારી અદા કરવા

બંધાયેલા છે અને તેમાંથી તેઓ બચી શકે તેમ નથી. પરંતુ સન્માન-પૂજા-પ્રતિષ્ઠા મેળવતા જે સ્થાનમાં તેઓ વિલસી રહેલ છે તે પ્રમાણમાં તેમની સમાજ પ્રત્યેની જવાબદારી વધારે ગંભીર બનતી જાય છે. શાસ્ત્રના ફરમાન મુજબના વિધિ-વિધાનમાં, સાધુધર્મમાં મશગૂલ રહીને જ તેમણે અંગીકાર કરેલ વ્રત-નિયમના સિદ્ધાંતોને કોઈ પણ રીતે ડાઘ લાગવા વગર પણ તેઓ સમાજસેવાના કાર્યને અનેક રીતે પ્રોત્સાહન આપી આગળ ધપાવી શકે તેમ છે; પરંતુ તે માટે તેમને ખરા જિગરની તમજા હોવી જોઈએ, એટલું જ નહીં, પરંતુ દીર્ઘદષ્ટિ, ઉદાત્ત વિચારસરણી અને વિવેકપૂર્વકની બુદ્ધિ-શક્તિનો સદુપયોગ કરતા રહેવું જોઈએ.

તેમ તો માત્ર સાધુવેશ જ હબરો ભદ્રિક પ્રાણીઓને તેમના તરફ આકર્ષી રહેલ છે-પ્રથમ દર્શને જ હબરો મનુષ્યો તેમના ચરણમાં પોતાનું શિર ઝુકાવે છે, અને વધારે પરિચયમાં આવતા તેમનું ઉચ્ચ કોટીનું સાધુજીવન શ્રદ્ધાળુ જનોના હૃદયમાં ઊંચામાં ઊંચું સ્થાન મેળવે છે. સમાજના મોટા ભાગ ઉપર તેમના ઉપદેશની અસર ધાર્યું કામ પાર પાડી શકાય તેવી હોય છે. તેમનો પડતો બોલ ઝીલી લેવા હબરો શ્રીમંતો ખડેપગે તૈયાર હોય છે. તેમના વચન માત્રથી લાખો રૂપિયા ખીન જરૂરીયાતો ખર્ચાતા આપણે જોઈએ છે-સાંભળ્યું છે, અને આવા અનુત્પાદક ખર્ચો-ખિનજરૂરી અગર એાઈ જરૂરીયાતવાળા વિષયોને હદ ઉપરાંતનું-

અતિશયોક્તિ ભરેલું મહત્વ આપીને, સર્વાંશે સિદ્ધાતા ક્ષેત્રોના ભોગે થઈ રહેલ છે, તે જોતાં રહેજે સમજી શકાય તેમ છે કે સેવાધર્મના પ્રશ્નને વેગ આપી સારા પ્રમાણમાં આગળ વધારવાનું ઉપદેશકવર્ગ ખાસ મન ઉપર લે તો સામાજિક પ્રગતિ માટે ઉજ્જવળ ભવિષ્યની આશા બાંધી શકાય તેમ છે.

પ્રત્યેક બાબતમાં યોજનાપૂર્વકની-વ્યવસ્થા-સર કામ કરવાની ગોઠવણ કરવામાં આવે તો, તે કામ ઘણું સરલ અને ધાર્યું ફળદાયક થઈ પડે છે. તેવી જ રીતે સેવાધર્મનો સવિશેષ પ્રચાર થઈ શકે. મોટા પ્રમાણમાં દુઃખી અને વ્યાધિગ્રસ્ત મનુષ્યોના દુઃખ-દરદો ઓછા કરી શકાય. તેમને જરૂર પૂરતી મદદ પહોંચાડી તેમનો જીવનવ્યવહાર સુતર બનાવી શકાય. ઠેર ઠેર તે માટે સેવાભાવી-ઉત્સાહી યુવકોના સ્વયંસેવક મંડળો ઉભા કરી શકાય અને તેમને પૂરતા પ્રમાણમાં સાધનસામગ્રી પૂરી પાડી શકાય; તેમજ શિસ્તપૂર્વક કામ કરવા માટેની તાલીમ આપવાની સગવડ કરી શકાય. તે બધા કામ માટે પ્રથમથી જ બરાબર બંદોબસ્ત કરવાની જરૂર છે. આવા મહાભારત કામને યોગ્ય રીતે હાથ ધરવામાં સૌ કોઈએ પોતાનો સાથ આપવો જોઈએ, અને તેવા સાથમાં ખાસ કરીને ઉપદેશકવર્ગ સચોટ ઉપદેશ-આદેશ-પ્રેરણા-સલાહ-સૂચનાદ્વારા ધારે તો ઘણું ઘણું કરી શકે તેમ છે, એટલું જ નહીં, પણ અદ્યાપિ પર્યાંત તેમના તરફથી કેવળ ઉપેક્ષા અને ઉદાસીનતા બતાવવામાં આવેલ છે તેનો ખંગ વાળી શકે તેમ છે. તેમણે સંચિકૃત દૃષ્ટિનો ત્યાગ કરી, કંઈક દૃષ્ટિકોણ બદલી, દીર્ઘદૃષ્ટિપૂર્વકની વિશાળ ભાવનાનો આદર કરવાની જ જરૂર છે. પૂર્વકૃત પાપકર્મના ઉદ્યે દુઃખી થતા નિરાધાર મનુષ્યોને તેમના કેવળ દુર્ભાગ્ય ઉપર છોડી દેવામાં કંઈ સજ્જનતાનો ફલિતાર્થ થતો નથી.

આપણા રોજના અનુભવથી આપણે જોઈ રહ્યા છીએ કે દયાની લાગણીપૂર્વકના સામાન્ય આશ્વાસન માત્રથી-ઊંડી દિલસોજીપૂર્વકના માત્ર વાણવ્યવહારથી પણ દુઃખીજનોનું દુઃખ કંઈક અંશે ઓછું કરી શકાય છે, તો પછી સંગીન-સક્રિય મદદ અને નિષ્કામ વૃત્તિપૂર્વકના સેવાભાવથી આપણે તેમને એટલી રાહત આપી શકીએ તે સહેજે સમજી શકાય તેમ છે.

આસુરી-રાક્ષસી વૃત્તિના કેવળ સ્વાર્થી મનુષ્યો જ્યારે કોઈનું ઘર બળતું હોય ત્યારે પોતાનો પાપક શેકવા લાગી જાય છે, ત્યારે દેવી સદ્ગુણોથી વિભૂષિત પરમાર્થી મનુષ્યો સર્વ કંઈ કરી છૂટવા જાનના જોખમે પણ તૈયાર થઈ જાય છે અને પરમ સેવાધર્મના બોધપાઠ આગળ ધરે છે. સેવાધર્મમાં રામ્યા-મામ્યા રહેનાર સજ્જનોના આત્મ-સંતોષની કંઈ સીમા જ નથી. તેમની તદ્દલીનતા સૌ કોઈને પરમ આદર્શરૂપ થઈ પડે છે. સેવાધર્મની ઉપાસના કરનારાઓ અન્ય જનોના પ્રેતસાહન કે પ્રેરણાની અપેક્ષા રાખતા નથી. પરંતુ હરકોઈ પ્રકારે સેવા કરવાનું તેમને વ્યસન જ થઈ પડેલું હોવાથી એક સામાન્ય હાકલ માત્રથી તેઓ પોતાની ફરજ બજાવવા કુદી પડે છે-તૈયાર થઈ જાય છે. સેવાર્પણના પ્રસંગો તરફ તેઓ મીટ માંડી રહેલા હોય છે અને તેવો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થતાં પોતાના સેંકડો વ્યવસાયો બાબુ ઉપર મૂકી દુકડીઓ ઊભી કરી પોતાના મનમાન્યા કામે લાગી જાય છે.

સેવાના કાર્યમાં તેઓ રસપૂર્વક તદ્દલીન થઈ ગયેલા હોવાથી પોતાની નીંદાની કે સ્તુતિની પણ દરકાર કરતા નથી, એટલું જ નહીં, પણ અંગત સ્વાર્થનું પણ ભાન ભૂલી જાય છે. પરમાર્થ કે પરાર્થ એ જ તેમનો મહાન સ્વાર્થ થઈ પડે છે અને ઉદાત્ત-ભાવનાશીલ વૃત્તિથી

સેવાધર્મઃ પરમગહનો યોગિનામપિ અગમ્યઃ । ✧

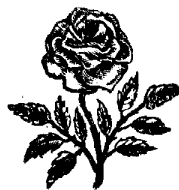
૭૫

તેઓ અન્ય જનોનું કલ્યાણ કરવા ઉપરાંત પોતાના આત્માને પણ હળવો બનાવી આત્મ-કલ્યાણની સાધનામાં આગળ વધે જાય છે.

જૈન શાસ્ત્રકારોએ પરમ નિર્જરાના હેતુભૂત તપપદના છ બાહ્ય અને છ અભ્યંતરઃ એ રીતે બાર ભેદ દર્શાવેલ છે, તેમાં વિનય અને વૈયાવર્યને અભ્યંતર તપમાં સ્થાન આપવામાં આવેલ છે. આ વૈયાવર્યને તેમજ અમુક અપેક્ષાએ વિનયને પણ સેવાધર્મના વર્તુલમાં તેમને યોગ્ય કંઈક સ્થાન મળી રહે છે. મોટા પાયા ઉપર તેમણે સેવાધર્મને અપનાવ્યો હોય છે. તેમને વિનય અને વૈયાવર્ય તો એક આનંદ-પ્રદ રમત માત્ર થઈ પડે છે.

જગતભરમાં પ્રચાર પામી રહેલ હરકોઈ ધર્મના સિદ્ધાંતો સેવાધર્મને અપનાવ્યા સિવાય-આગળ કયાં સિવાય ટકી શકે તેમ નથી. જીવ માત્રને મૂળ સ્વભાવે સર્વશક્તિમાન પરમાત્મા જેટલું સામર્થ્ય અને શક્તિ ધરાવતા હોવાનું માનતી ધર્મ સંસ્કૃતિ હ્યો કે જીવમાત્રને પરમાત્માના અણરૂપ માનતી ધર્મસંસ્કૃતિ હ્યો. બંને સંસ્કૃતિની દૃષ્ટિએ જીવ અને પરમાત્મા, જીવ અને શિવની સેવામાં વિવેકી સંજ્ઞનને કંઈ ભેદ-ભાવ દૃષ્ટિગત થશે નહીં. અને તે દૃષ્ટિએ સૌ કોઈને પ્રાણી માત્રની સેવામાં ઇશ્વરોપાસના જ આવિર્ભૂત થતી જણાશે. આવા પ્રકારની સેવાના ધર્મને જેટલું ઉચ્ચ સ્થાન આપીએ તે ઓછું જ છે. નિરંજન-

નિરાકાર, સિદ્ધ અને મુક્તદશા પ્રાપ્ત કરનાર પરમકૃપાળુ પરમાત્માને તો નિંદા-સ્તુતિ (સેવા) કરનાર શત્રુ-મિત્ર તરફ સમદૃષ્ટિ જ હોય છે; એટલે પ્રાણીમાત્રની સેવા કરવાનો ધર્મ જેમણે સ્વીકાર્યો છે-અપનાવ્યો છે તેમની સેવાવૃત્તિથી પરમાત્માની પ્રસન્નતામાં લેશમાત્ર ઘટાડો થવા સંભવ નથી તેમજ સાધ્ય પણ કંઈ દૂર ખસી જવાનું નથી. આ રીતે સર્વ અપેક્ષાએ સેવા-ધર્મ એ કોઈ ઊંચી કોટીનો પરમ ગહન ધર્મ છે, અને તે પ્રત્યેક વિચારશીલ-વિવેકી સંજ્ઞનને શુદ્ધ ભાવથી સ્વીકારવા યોગ્ય-આદરવા યોગ્ય ધર્મ છે. આ વિષયમાં તર્ક-વિતર્ક કે વાદ-વિવાદને લેશમાત્ર અવકાશ નથી; તેમજ અંધ-શ્રદ્ધાવશાત્ ધર્મના ઝનૂનમાં ગળા સુધી ડૂબી ગયેલા મનુષ્યો માટે ધર્મચુદ્ધ (crusaders)ના મોરચા ખડા કરવાનું પણ કંઈ કારણ ઉપસ્થિત થતું નથી. મોહમુગ્ધ કે અજ્ઞાન અને અંધ-કારમાં સળહી રહેલ મનુષ્યો, પ્રમાદ અને સ્વાર્થાધતાવશાત્ આવા ઉચ્ચ કોટીના ધર્મને પોતાના જીવનવ્રતમાં ઓછાવધતા અંશે અપનાવવામાં પાછીપાની કરતા જણાય તો તેમને માટે દયાભાવ સેવવાનો જ રહે છે. સળખઃ સૌ કોઈ પોતાની શક્તિ કોઈ પણ પ્રકારે ગોપવ્યા સિવાય, આત્માના અંતરના અવાજને માન આપી, હૃદયના વિશુદ્ધ ભાવથી સેવાધર્મને પ્રતિદિન અમલમાં મૂકવા માટે પ્રેરણા મેળવતા રહે, એ જ અભ્યર્થના.

સત્યાસત્ય ગવેષણા ।

(Inquiry into the nature of Truth-telling and Lie)

લેખક : રા. રા. જીવરાજભાઈ ઓધવજી દાશી. બી. એ. એલ.એલ. બી.

સત્ય અને અસત્યની તાત્વિક વિચારણામાં મુખ્ય બે સવાલો ઉપસ્થિત થાય છે :

(૧) સત્ય એટલે શું ? અસત્ય એટલે શું ?

(૨) સત્ય શા માટે બોલવું ? અસત્યનો શા માટે ત્યાગ કરવો ?

(૧) પાતંજલ યોગદર્શનમાં અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ—એ પાંચ યમ બતાવ્યા છે. જેમ જેન દર્શનમાં અહિંસા આદિ પાંચ મહાવ્રતો બતાવ્યા છે. તેમાં સત્યની વ્યાખ્યા પાતંજલ લાખ્યકારે નીચે પ્રમાણે કરેલ છે—

સત્યં યથાર્થે વાક્યમનસે ।

યથાદૃષ્ટં યથાનુમિતં તથા વાક્યમનસ્યેતિ ॥

જેવી રીતે કોઈ પદાર્થ જોયો હોય અથવા અનુમાનથી જાણ્યો હોય, તે પ્રમાણે મન અને વાણીની એકતાવાળું વચન. અર્થાત્ Truth-speaking means making our statements correspond with fact પાતંજલ દર્શન લાખ્યકાર વિશેષ ખુલાસો કરે છે કે : વાણીનો ઉપયોગ આપણો બોધ બીજાને આપવા માટે કરવામાં આવે છે, માટે તે વાણી કપટ-યુક્ત બ્રાંતિવાળી અથવા સમજણ ન પડે તેવી ન હોવી જોઈએ. અર્થાત્ વાણી સાચો બોધ આપનાર હોવી જોઈએ. (producing a true impression.)

પ્રશ્નમરતિ શ્લોક ૧૭૪ માં સત્યનું લક્ષણ આપ્યું છે કે—

અવિસંવાદયોગઃ કાયમનોવાગજિહ્વતા ચૈવ ।
સત્યં ચતુર્વિધં તદ્વ, જિનવરમતેઽસ્તિ નાન્યત્ર ॥

પરસ્પર અવિરુદ્ધ અને તન, મન અને વચનની એકતાવાળું વચન સત્ય છે. તે જિનેશ્વરે ચાર પ્રકારનું કહ્યું છે. જ્યાં શબ્દાર્થ પ્રમાણે વચન બરાબર હોય પણ મનમાં ધારેલા અર્થથી જુદો ભાવ ઉત્પન્ન કરનાર વચન હોય તે સત્ય વચન નથી. દ્રોણાચાર્યે યુધિષ્ઠિરને પૂછ્યું કે : 'પોતાનો પુત્ર અશ્વત્થામા મરાયો, તે ખરું ?' યુધિષ્ઠિર જવાબ આપ્યો કે : અશ્વત્થામા મરાયો. અશ્વત્થામા નામનો હાથી ખરેખર મરાયો હતો, પણ તેટલી વાત છુપાવી દ્રોણાચાર્યના મન ઉપર તેનો પુત્ર અશ્વત્થામા મરાયો એવી ખોટી અસર કરવાવાળું વાક્ય અસત્ય જ છે. કારણ આ વાક્યમાં મન, મનના ભાવ અને વચનની એકતા નથી.

જેવી રીતે પાતંજલ યોગદર્શનના લાખ્યકારે સત્યની વ્યાખ્યા આપેલ છે, તે પ્રમાણે તત્ત્વાર્થ સૂત્રના લાખ્યકારે સત્યની વ્યાખ્યા આપેલ છે—

સત્યર્થે મયં વચઃ સત્યં, સદ્ભ્યો વા હિતં સત્યમ્ । (તત્ત્વ. સૂ. ૬-૬). ટીકાકાર સ્કુટ કરે છે કે સત્ એટલે વિદ્યમાન જે અર્થ તેને અનુલક્ષીને કરેલ વચન. અર્થાત્ અર્થનો યથા વસ્થિત બોધ આપનાર વચન (a statement corresponding to fact). સદ્નો બીજો અર્થ પ્રશસ્ત કરવામાં આવ્યો છે, એટલે જે વચન પાપનો હેતુ-પાપનું કારણ ન હોય આ

અર્થ પ્રમાણે એક શિકારીને શિકારનું કહેવું તે સાચું હોય પણ સત્ય નથી. ત્રીજો અર્થ સદ્ભ્યો હિતં । અહીં સદ્નો અર્થ જીવો કર્યો છે. એટલે જે વચન પ્રાણીઓને હિતકર્તા હોય તે સત્ય છે. જીવોને હિતકર્તા ન હોય તે વચન તથ્ય હોય પણ સત્ય નથી.

સત્યાસત્યનો વિચાર માણસના વ્યવહાર માટે-વર્તન માટે મુખ્યત્વે કરવાનો હોય છે. સત્ય અને અસત્ય એક સફળુણ અને દુર્ગુણ છે એટલી વિચારણા બસ નથી. સત્ય અને અસત્યની વિચારણા મનુષ્યના વર્તનને અંગે કરતાં ઘણા પ્રશ્નો અને અપવાદો ઊભા થાય છે; માટે તત્ત્વાર્થ સૂત્રકારે સત્યની વ્યાખ્યા આપવાને બદલે અસત્ય-મૃષાવાદની વ્યાખ્યા આપવા ઉચિત ધાર્યું છે. અને તેવા મૃષાવાદ-અનૃત-અસત્યથી વિરમવું એવો ઉપદેશ કર્યો છે.

હિંસાનૃતસ્તેયાઞ્જહ્યપરિગ્રહેભ્યો વિરતિર્વતમ્ ।

(તત્ત્વ. સૂ. ૭. ૧)

હિંસા અનૃત, સ્તેય, અપ્રજ્ઞ અને પરિગ્રહથી વિરતિ તે વ્રત છે. અને ૭-૬ માં **અસદ્મિ-ધાનમનૃતમ્** તે પ્રમાણે અનૃતની વ્યાખ્યા આપી છે. અસત્ બોલવું તે અનૃત અર્થાત મૃષાવાદ છે. આ વ્યાખ્યામાં વપરાયેલ અસત્ શબ્દ ઘણો વ્યાપક છે. ભાષ્યકાર અસત્ શબ્દનો અર્થ કરે છે કે: **અસદિતિ સદ્માવપ્રતિષે-ઘોડર્થાન્તરં ગર્હાં ચ**. એટલે જે વચનમાં સદ્ વસ્તુનો નિષેધ કરવામાં આવે, અસદ્ વસ્તુને પ્રતિપાદન કરવામાં આવે અથવા જે વચનમાં સાચા પદાર્થને બદલે જુદો પદાર્થ કહેવામાં આવે અથવા જે વચન ગર્હવાળું હોય અર્થાત નિંદવા જેવું હોય. આ લક્ષણમાં અસત્યની ત્રણ જુદા જુદા દૃષ્ટિબિંદુથી વિવક્ષા કરેલ છે. તાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી જે વસ્તુ અસત્-ખોટી હોય તેને સત્ કહેવી. જેમકે : આત્મા અણુ છે,

આત્મા વિણુ છે. આ વચન અસત્ય છે, કારણ આત્મા દેહપ્રમાણુ જૈનદર્શન પ્રમાણે છે. તે પ્રમાણે સત્ વસ્તુને અસત્ કહેવી તે પણ અસત્ય છે. જેમકે આત્મા નથી, પરલોક નથી એ કહેવું અસત્ય છે. આ કથનમાં તાત્ત્વિક-દૃષ્ટિ, નિશ્ચયદૃષ્ટિ અથવા શાસ્ત્રદૃષ્ટિની વિવક્ષા પ્રાધાન્યપણે લેવામાં આવેલ છે. પ્રત્યક્ષ અથવા સામાન્ય વ્યવહારદૃષ્ટિનું આ વચન નથી. શાસ્ત્રીય અથવા તાત્ત્વિક દૃષ્ટિએ સત્-અસત્નો જેમ વિચાર કરવામાં આવે છે તેમ વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિએ વિચારતાં સામાન્ય યુદ્ધિને જે સત્ લાગે છે તે કેટલીક વખત વિજ્ઞાનમાં અસત્ જણાય છે. ટેબલ કે ખુરશી જેવો એક અખંડ, વર્ણુ, સ્પર્શ, ગંધવાળો પદાર્થ વિજ્ઞાનમાં અખંડ, પદાર્થ જણાતો નથી, પણ હવાના આયકારૂપ જણાય છે. તત્ત્વશાસ્ત્ર અથવા વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ જે સત્ અસત્ માનવામાં આવે છે અને તે પ્રમાણે વચન કહેવામાં આવે છે તે ધર્મ કે સંપ્રદાયની માન્યતા પ્રમાણે સત્ અસત્-ગણાય; પણ વ્યવહારમાં-નીતિશાસ્ત્રમાં તે વચનને અસત્ય-મૃષાવાદ કહેવામાં આવતું નથી.

એક અર્થને બીજો અર્થ કહેવો; જેમકે; ગાયને ભેંસ કહેવી, ઘોડાને બળદ કહેવો અર્થાત્ અર્થાન્તર વચન બોલવું તે વચન અસત્ય છે. આ બીજા પ્રકારના અસત્ય વચનમાં સામાન્ય સમજણ Common senseના દૃષ્ટિબિંદુની વિવક્ષા છે.

અસત્ વચનમાં ત્રીજો પ્રકાર ગર્હનો છે. એટલે જે વચન ગર્હિત હોય-નિંદિત હોય તે વચન પણ અસત્ય-મૃષા માનવું જોઈએ. ગર્હનો અર્થ disapproval, repugnance થાય છે. એટલે જે અભિધાન-વચન શાસ્ત્રથી ગર્હિત હોય, જનસમાજથી નિંદિત હોય, આપણા અંતરાત્મા પણ પ્રસન્નતા ન પામતો હોય તે વાક્ય તથ્ય હોય પણ નીતિ અને ધર્મ પ્રમાણે

અસત્ય-મૃષા જ છે. હાલના નીતિતત્ત્વવેત્તાઓએ એવો સવાલ ભેલો કર્યો છે કે દરેક મનુષ્યની પ્રવૃત્તિ સુખ પ્રાપ્ત કરવાને અને દુઃખ-માંથી મુક્ત થવાને હોય છે, તો પછી અમુક પ્રવૃત્તિ સુખ આપનાર અર્થાત્ શુભ (good) છે અને અમુક પ્રવૃત્તિ દુઃખ આપનાર અર્થાત્ અશુભ (bad) છે એ કેવી રીતે નક્કી કરવું ? જેમાં આનંદ મળે તે શુભ પ્રવૃત્તિ છે, જેથી આપણી ઇચ્છા તૃપ્ત થાય તે શુભ પ્રવૃત્તિ છે, તે પ્રમાણે જુદી જુદી પ્રવૃત્તિની સમાલોચના કરી નીતિવેત્તાઓ એવા સિદ્ધાંત ઉપર આવેલ છે કે જે પ્રવૃત્તિને બુદ્ધિપૂર્વક આપણે પસંદ કરી શકીએ, અર્થાત્ rationally approve કરી શકીએ તે પ્રવૃત્તિ શુભ ગણવી જોઈએ. દાખલા તરીકે: એક પ્રાણીને આપણે અભયદાન આપીએ, એક ક્ષુધાર્થી-પીડિતને અન્ન આપીએ, એક માંદા માણસને દવા આપીએ વગેરે પ્રવૃત્તિઓ કરવાથી આપણા આત્માને અપૂર્વ સંતોષ થાય છે. અર્થાત્ આપણે આત્મા તે કૃત્યને approve કરે છે; માટે તે પ્રવૃત્તિ શુભ છે. અમુક કરવું જોઈએ તેના કરતાં અમુક ન કરવું જોઈએ We ought to do ના કરતાં We ought not to do તે ઉપદેશ આપણને વધારે સ્પર્શ-અપીલ કરે છે. દાખલા તરીકે: સત્ય બોલવું જોઈએ તેના કરતાં અસત્ય ન બોલવું જોઈએ, તે ઉપદેશ વધારે અસરકર્તા છે. 'જોડું' ન બોલવું જોઈએ; કારણ 'જોડું' બોલવાથી આપણે કોઈ વિશ્વાસ કરે નહિ, સમાજવ્યવસ્થા ચાલે નહિ, સતત 'જોડું' બોલવાની ટેવ પડે તો આપણી મનોવૃત્તિ અધમ થતી જાય, 'જોડું' બોલીને લાલ લીધો હોય તો પકડાવાનો કાયમ લય રહે વગેરે અનેક કારણો 'જોડું' બોલવું નુકસાનકર્તા છે, -અશુભ છે તે જાણવાને મળી આવે છે. શાસ્ત્રકારે અસદ્નો એક અર્થ ગહા થાય છે એવું બતાવી હાલના નીતિતત્ત્વવેત્તા-

ઓના સિદ્ધાંતનું દિગ્દર્શન કરાવ્યું છે. જે વચનથી ગહા repugnance, -dislike થાય તે તથ્ય હોય તો પણ નીતિના નિયમ પ્રમાણે નિંદિત હોઈ અસત્ય-મૃષાવાદ છે.

ત્રીજા પ્રકારના અસત્યના વર્ણનમાં અસદ્ એટલે ગહાવાળું એ પ્રમાણે અર્થ કરી શાસ્ત્ર-કાર નીતિ અને ધર્મ પ્રમાણે સત્યાસત્યની પ્રરુપણાનું સૂચન કરે છે. અસદ્ શબ્દ ઘણો વ્યાપક છે. તેનો અર્થ અપ્રશસ્ત થઈ શકે છે. તેમ હિંસા પારુષ્યપૈશુન્યાદિયુક્ત લાબ્યકારે કર્યો છે, તે પણ થઈ શકે છે. વચન તથ્ય (true) હોય છતાં પણ અપ્રશસ્ત હોય અર્થાત્ અપ્રિય-ખીજાને અપ્રિયતા કરનાર હોય, હિંસાને ઉત્તેજન આપનાર હોય, હિંસાને મદદકર્તા હોય, નિષ્કુર-ખીજાના મનને પીડા કરનાર હોય, છલયુક્ત હોય, દંભવાળું હોય, કટુ હોય વગેરે અશુભ આશયવાળું વચન પણ મૃષાવાદ ગણી શકાય છે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું કે-

સત્યં વ્રૂયાત્ પ્રિયં વ્રૂયાત્,

ન વ્રૂયાત્ સત્યમપ્યપ્રિયં ।

સત્ય બોલવું, પ્રિય બોલવું, સત્ય હોય પણ અપ્રિય હોય તો ન બોલવું.

પ્રિયં પથ્યં વચસ્તથ્યં સુનૃતવ્રતમુચ્યતે ।

તત્તથ્યમપિ નો તથ્યમપ્રિયં ચાહિતં ચ યત્ ॥

પ્રિય, હિતકારક અને સત્ય વચન બોલવું તે સત્યવ્રત છે. જે વચન અપ્રિય હોય અહિત-કારક હોય તે સત્ય હોય પણ અસત્ય જ છે. શિકાર આ રસ્તે ગયો એવું શિકારી પૂછે, તો શિકાર તે રસ્તે ગયો જાણ્યો હોય છતાં નથી ગયો તે વચન 'જોડું' હોવા છતાં અસત્ય નથી. કારણ સાચું કહેવાથી હિંસાને મદદ થાય છે. તે પ્રમાણે કટુ વચન બોલવા, દાંભિક વચન બોલવા, છલવાળા વચન બોલવા તે પણ દેખીતા સત્ય હોય પણ અસત્ય જ છે. કારણ તેમાં

બીજાને દુલવવાથી માનસિક હિંસાના કારણ બને છે.

દૂંકામાં સત્ય વચન એવું હોવું જોઈએ કે તેમાં મન અને વચનની એકતા (correspondence) હોવી જોઈએ. તે વચન તત્વની દૃષ્ટિએ, સામાન્ય સમજ (empiric અથવા common sense)ની દૃષ્ટિએ અને નીતિ અને ધર્મની દૃષ્ટિએ ખોટું અથવા નિંદા કરવા જેવું ન હોવું જોઈએ.

એક એવો સવાલ ઊભો થાય છે કે સત્ય બોલવા માટે આટલી બધી મર્યાદાઓ મૂકેલ છે; કેટલેક પ્રસંગે સત્ય કથનને પણ અસત્ય માનેલ છે. અસત્ય બોલવાની પણ મનાઈ કરેલ નથી. તો સત્યની અપૂર્વ પ્રશંસા જે શાસ્ત્રોમાં જોવામાં આવે છે તેનો શું અર્થ છે? દાખલા તરીકે મહાભારતના શાંતિપર્વમાં કહ્યું છે કે—

સત્યે પ્રતિષ્ઠિતા લોકાઃ ધર્મઃ સત્યે પ્રતિષ્ઠિતઃ ।
સત્યે પ્રતિષ્ઠિતં જ્ઞાનં, સર્વં સત્યે પ્રતિષ્ઠિતમ્ ॥
નાસ્તિ સત્યાત્ પરો ધર્મઃ નાનૃતાત્ પાતકં પરમ્ ।

ચાણુક્ય નીતિમાં કહ્યું છે કે—

સત્યેન ધાર્યતે પૃથ્વી, સત્યેન તપતે રવિઃ ।
સત્યેન વાયવો વાન્તિ, સર્વં સત્યે પ્રતિષ્ઠિતમ્ ॥

સત્યમાં લોકો પ્રતિષ્ઠિતા પામેલ છે. સત્યમાં ધર્મ અને જ્ઞાન પ્રતિષ્ઠિતા પામેલ છે; સત્યથી બીજો શ્રેષ્ઠ ધર્મ નથી. અસત્યથી બીજું મોટું

પાપ નથી. પૃથ્વી સત્યથી ટકી રહેલ છે. સૂર્ય સત્યથી તપે છે. વાયુ સત્યથી વાય છે. સર્વનો આધાર સત્ય છે.

ઉપર પ્રમાણે સત્યની જે પ્રશંસા જુદા જુદા શાસ્ત્રોમાં જોવામાં આવે છે, તેનો એવો અર્થ કરવાનો છે કે સત્યતા (truthfulness) એક સફ્શુલ્ય તરીકે (in abstract) ઉત્તમોત્તમ છે. દરેક માણસે સત્યપ્રિય થવું જોઈએ, —સત્યના ઉપાસક થવું જોઈએ; પણ સત્યપ્રિયતા અને સત્યપ્રિય-તથ્ય બોલવાપણું Truthfulness & True-telling જુદી જુદી વસ્તુઓ છે. માણસ સત્યપ્રિય હોય છતાં અમુક પ્રસંગે સાચું કહેવાથી મોટી હાનિ થતી હોય તો સાચું ન કહેવાથી તેની સત્યપ્રિયતા ઓછી થતી નથી. એટલે જુદા જુદા શાસ્ત્રોમાં સત્યની જે પ્રશંસા કરેલ છે, તે સફ્શુલ્ય તરીકે સત્ય truthfulnessની પ્રશંસા કરેલ છે. એક ઉત્તમ સફ્શુલ્ય તરીકે સત્યને સ્થાપી વ્યવહાર વખતે આપણા વચનની આંકણી કરવાની છે, અને અહિંસાદિ ઉચ્ચતર વ્રત સાથે તથ્ય બોલવાથી વિરોધ આવતો હોય તો અક્ષરશઃ સત્ય ન બોલવાથી પણ સત્યવ્રતને હાનિ થતી નથી.

હવે બીજો સવાલ સત્ય શા માટે બોલવું અને અસત્યથી શા માટે વિરમવું તે જોવાનો રહે છે. (ચાલુ :)

સાભાર સ્વીકાર.

૧. પસલી (રાસ-ગીતો) કર્તા અને પ્રકાશક ઉમેશ કવિ, રામવાડી-ભાવનગર. કિં. રૂ. ૩૧-૦-૧૨-૦.
૨. ડાહરિયો (રાસ-ગીતો) લેખક : જગદીશચંદ્ર વિરાણી, પ્રકાશક જગદીશચંદ્ર દ્વારકા-પ્રસાદ વિરાણી, માણેકવાડી, પૃથ્વી, ભાવનગર. કિંમત રૂ. ૧-૪-૦.
૩. દિવ્ય દર્શન (ખંડ ૧-૨) લેખક અને સંગ્રાહક : શ્રી જિજ્ઞાસિકાજી, પ્રકાશક શ્રી જૈન સ્વાધ્યાય મંદિર-સાવરકુંડલા. કિંમત અમૂલ્ય.
૪. સદ્ગતીની આવી-પ્રકાશક જૈન સેવા સમાજ-દીપાઈ. કિંમત અમૂલ્ય.

અહિંસાની અદ્ભુત શક્તિ

[૧૨]

સત્યાગ્રહનો વિજય.

લેખક : મોહનલાલ દીપચંદ ચૌકસી

દરબાર ગઢમાં રાજકુંવરીનું ખૂન! એ વાત એટલી જલ્દી પ્રસરી ગઈ કે જોતજોતામાં માનવ-સમુદાયથી એ જગ્યા ઊભરાવા લાગી. રાજવી પદ્મનાભ પણ સફાળો દોડી આવ્યો. પોતાની એક માત્ર વહાલી કન્યાનું ખૂન સાંભળતાં જ તેના ગાત્રો ઢીલાં પડી ગયાં હતાં. પણ આવીને જુવે છે સારે મૃગાવતી તો એક બાજુ ઊભેલી છે અને જેનું ખૂન થયું છે તે તેણીની દાસી છે, એમ જણાતાં તેના હૃદયમાં કંઈક ધીરજ આવી; છતાં અચાનક આવું ક્રમ બન્યું તેની કંઈ ગડને ખેસાડી શક્યો નહોતો.

ત્યાં તો રાજકુમાર મહેન્દ્ર, પેલા કૃષ્ણ સુરખા-ધારીને હાથમાંના કટારના મુદ્દા સહિત પકડી લાવી ખડો થયો.

પોતાની ચક્ષુ સામે સુરખાધારી તેમજ કુમાર જેવા અબળપ્રયા આદમીઓને જોઈ પ્રથમ રાજવી ગૂંચવણમાં પડી ગયો.

મહેન્દ્રકુમાર—‘આ ખૂનીને પાછલા રસ્તેથી પલાયન થઈ જતાં મેં પકડી પાડ્યો છે. લોહીવાળી કટાર તેના હાથમાં છે.’

પદ્મનાભ—સિપાઈ! ખૂનીના દેહ પરથી કાળો સુરખો દૂર કરી નાખો.

જ્યાં સુરખાડૂપી ઢાંકણ દૂર થયું કે જેમ વાદળા વિખરાતાં સ્પષ્ટપણે સહસ્ર રશ્મિના દર્શન થાય તેમ નરસિંહનું મુખ નજરે પડ્યું. સૌના ચહેરા આશ્ચર્યથી મુગ્ધ બન્યા. પુરોહિત માણિક્યદેવના કામે આ માનવી ઘણીયે વાર દરબારગઢમાં આવી ગયેલો, એટલે સૌનો પરિચિત હતો. તેને જોતાં જ રાજ પદ્મનાભ પોકારી ઊઠ્યા.

‘નરસિંહ! તું તે ખૂન કર્યું?’

અત્યાર પર્યંત જે નરસિંહ જરા પણ ગભરાયો નહોતો, તે એકાએક આ વચન સાંભળતાં ગળગળો

બન્યો. એકદમ રાજવીના ચરણે પડ્યો. હોઠમાંથી એકે શબ્દ સરખો ઉચ્ચારી ન શક્યો! એકાએક તેની આંખમાંથી આંસુની વર્ષા થઈ રહી!

‘ગભરા નહો. જે સાચું હોય તે કહી દે. હું તને ઓળખું છું. મારા શબ્દ પર વિશ્વાસ રાખ. સાચને કદી પણ આંચ આવતી નથી જ.’

‘મહારાજ, ક્ષમા કરો. આ સર્વ દુષ્કૃત્ય કરનાર હું જ પાપાત્મા છું. પુરોહિતની સોબતથી મારો પૂરેપૂરો અધઃપાત થયો છે. તેની આગ્રાથી મેં આ પૂર્વે ઘણા ઘણા કુકૃત્યો કરેલાં છે. આજનું કાર્ય એમાં મોખરે આવે છે. મારા એ અપકૃત્યો સંબંધમાં મને પરતાવો થાય છે. આપ સાહેબ એ માટેની શિક્ષા પ્રાણદંડની કરશો તો પણ દુઃખ નહીં થાય. આ છેવટની પળે જે સાચું છે તેજ હું કહી બતાવું છું.’

‘ગઈ રાત્રે આપણા વિશ્વાસપાત્ર પુરોહિતે મને આપની વહાલી કુંવરીનું ખૂન કરી તેના લોહીથી તિલક કરવાની આગ્રા ફરમાવેલી.’

નરસિંહના મુખથી આ વાત સાંભળતાં જ માત્ર રાજવી પદ્મનાભને જ નહિ પણ સર્વના અંગે કંપારી છૂટી. આ જાતના મરણાંત કષ્ટમાંથી કુંવરી મૃગાવતી બચી ગઈ એ માટે તેણીના તરફ સૌની મીઠી નજર થઈ.

‘મહારાજ, પુરોહિતનો હું વિશ્વાસપાત્ર નોકર! તેના કામે આ સ્થાનમાં કેટલીયે વાર આવી ગયેલો. કાણ ક્યાં સૂવે છે એની મને પૂરી માહિતી. એ આધારે સીધો હું રાજકુંવરીની મેડીએ ચઢ્યો. દીવાના મંદ પ્રકાશમાં પલંગ પર એક સ્ત્રીને સૂતેલી જોઈ મેં માની લીધું કે તે રાજકુંવરી છે. તરત જ દીવો ખૂંચી નાંખી, કાળા ઝબ્બા નીચે છુપાવેલી કટાર તેણીના હૃદયમાં ખોસી દીધી. એકદમ જોરથી અરેરાટી પાડતાં સાથે તેણીના પ્રાણ પરલોક પ્રયાણ

અહિંસાની અદ્ભુત શક્તિ : સત્યાગ્રહનો વિજય

૮૧

કરી ગયા. લોહી ખરડી કટાર સાથે હું ઝડપથી મેડીનો દાદર ઊતરવા લાગ્યો ત્યાં તો કોમના પગલાં ઉપર પડતાં જણાયાં ! તરત જ હું પાછો ફરી મેડીના ઝરુખામાંથી પાછલી તરફ ફેદી પડ્યો પણ ‘નસીબ ચાર ડગલા આગળનું આગળ’ એ ઉક્તિ પ્રમાણે આ ભાષ સામે જ ઊભેલા તેમણે મને પકડી લીધો.

મારું અંતર આવા કૃત્યો કરતાં પૂર્વે પોકારતું કે આ ઠીક નથી થતું, પણ પુરોહિતની આજ્ઞા ભવિષ્યમાં એની અદલીમાં મહંત થવાની એણે ચખાડેલી મધલાળ મારી પાસે આવા કામો કરાવતી. જે કોલાહલ ચાલુ હતો એ ઉપરથી મને જણાયું કે-મારા હાથે જેનું ખૂન થયું એ રાજકન્યાની દાસી છે. રાજકન્યા કુદરતી રીતે અચી જવા પામી છે, એ સાંભળી મને સવિશેષ આનંદ થયો.

મહારાજ ! મારી આ સાચી કહાણી છે. આપને જે દંડ દેવો હોય તે દર્ઢ શકે છે. આ દુરાત્મા હસતે મુખે તે રહેવા તૈયાર છે.’

પદ્મનાભ નરસિંહની વાત સાંભળી રાજકુવરીને પૂછવા જતો હતો કે: ‘પલંગમાં દાસી કેવી રીતે સૂઈ ગઈ ? તું ક્યાં ગઈ હતી ?’

ત્યાં તો મૃગાવતીએ પોતે જ નજીક આવી: ‘રાજકુમાર મહેન્દ્ર સાથે કેવી રીતે પ્રથમ મેળાપ થયો હતો ત્યાર પછી ઉભય વચ્ચે કેવી રીતે રનેહ બંધાયો હતો ત્યાંથી શરુ કરી અંત સુધીનો વૃતાન્ત કહી સંભળાવ્યો; અને છેવટે ઉમેર્યું કે કેદી એવા કુમારની તપાસ અર્થે ન ગઈ હોત તો દશીરાની પ્રભાત દેખવા પામત નહીં !’

આ સાંભળતાં જ પદ્મનાભ ગળગળો થઈ ગયો. ચંપાના કુમારને એક સામાન્ય કેદી ગણી પોતે કેવી રીતે હસેલી દીધો તે અદલ પશ્ચાતાપ જાહેર કરતાં તે કુમારની નજીક આવી બોલ્યો કે:

‘યુવરાજ, મારી ભયંકર ગેરસમજ થઈ છે. તમારા સરખા રાજકુવરને કોઈ પણ જાતની તપાસ વિના જેલખાનામાં ધકેલી દેવા જેવી જે ધૃષ્ટતા મેં દાખવી છે તે અદલ હું દિલગીરી દર્શાવું છું. આજે

તમારી હાજરી જો અહીં ન હોત તો મારી દોકરીની જિંદગીનો બચાવ ન જ થઈ શક્યો હોત. મારી પુત્રીને તમે નવું જીવન અદ્યું છે તે માટે હું તમારો ઉપકાર માનું છું.’ તરતજ પદ્મનાભે નરસિંહ કે જે નીચું બેઠો રહ્યો હતો તેને ઉદ્દેશી સવાલ કર્યો ?

‘નરસિંહ ! મૃગાવતીનો વધ કરી તેણીના લોહીથી તિલક કરવાની આજ્ઞા શું દેવીએ ખરેખર કરી હતી ?’

‘મહારાજ ! આપના ભોળપણનો માણિક્યદેવે સંપૂર્ણપણે લાભ લીધો છે. શું દેવીની આજ્ઞામાં આપને વિશ્વાસ હતો પણ છે ? મને એ બોધ લારી અગમ્યખી થાય છે ! પથ્થરની ભૂતિ આજ્ઞા આપી શકે ખરી ?’

પદ્મનાભ—‘મેં કાળીમાતાને બોલતી મારી સગી આંખે ભાળી છે એ શું ખોટું ? એમ બને જ શી રીતે ?’

‘મહારાજ ! ભોળા લોકોને દેવીના નામે ભયભીત બનાવી કામ કાઢી લેવાનો એ એક યુક્તિ પુરસ્સર ગોઠવેલો પ્રપંચ છે. કાળીમાતાની ભૂતિ પોકળ છે. મહંતના કમરામાંથી દેવીના સિંહાસન સુધી ભોંયરું છે. જ્યારે જ્યારે દેવીમાતાની આજ્ઞા આપવાની હોય છે ત્યારે અમારા ઉભય વચ્ચે એ વેળા શું કહેવું તેનો પ્રથમથી નિશ્ચય થાય છે અને પછી એ ભૂમિ ગૃહમાં થઈ, હું ત્યાં પહોંચી, દેવીના નામે પુરોહિતના અશ્રના જવાબ દઉં છું. આ ખાનગી ગોઠવણ અમારા એ સિવાય ત્રીજું કોઈ જાણતું જ નથી. આ પ્રકારના પ્રપંચથી, આચાર્ય મહારાજ અમરજીર્તિની વાણી એક દિન સાંભળીને મને હાથ ઊઠાવવાનો વિચાર આવેલો; મેં માણિક્ય-દેવને જણાવેલો પણ ખરો; પણ તેની ખોટી સમજવટથી એ બાજુ પર રહી ગયો અને અમારી એ યુક્તિ અઘાપિ ચાલુ રહી. જીવનના આરે ઊભેલા એવા મેં આજે આપ સાહેબની સમક્ષ એના પહેલી જ વાર ઘટસ્ફોટ કર્યો છે.’

આ સાંભળતાં જ પદ્મનાભના નેત્રો રાતાચોળ થઈ ગયા. પુરોહિતે આ જાતના તર્કથી પોતાના સરખા રાજવીને પણ છેતર્યો એ જાણી એના પર એટલો ગુસ્સો આવ્યો કે સૂર્યોદય થવાને થોડા

વિલંબ હતો તે અવગણીને મહેન્દ્ર, મૃગાવતી તેમજ કેદમાંથી મુક્ત કરેલા તરુણો અને થોડા રક્ષકો લાંબને સીધો દેવીના મંદિરે પહોંચ્યો. પોતાની પાછળ નરસિંહને આવવા જણાવ્યું અને તેને સાચી વાત જાહેર કરી દીધી હોવાથી તેનો ગુન્હો માફ કર્યો. નરસિંહને પુરોહિતનું મુખ્ય પુનઃ જોવાની રચમાત્ર ધ્રુવ ન હોવાથી તે મંદિર તરફ ન જતાં આચાર્ય-શ્રીની ચુક તરફ વળ્યો.

નવમીની રાત્રિ પૂર્ણ થવા આવી હતી છતાં નરસિંહ આજ્ઞાનું પાલન કરી પાછો ક્યોંન હોવાથી મહંત માણિક્યદેવ પોતાના કમરામાં ચિંતામાં પડ્યો હતો. આ વેળા પૂજના દિવસોમાં રોજ થતાં સત્યાગ્રહથી તેને બારે સંતાપ ઊપજ્યો હતો. વળી યાત્રાળુ વર્ગમાં પોતાના વિષે થઇ રહેલા વિરુદ્ધ પ્રચારથી પણ એનું મન ડોળાયમાન બન્યું હતું. સત્યાગ્રહીઓની સૌ કોઇ પ્રશંસા કરતું એ જોઇ આવતી કાલે શું બનશે ? કંઈ નવું તો નહીં જન્મે ? એ પ્રશ્નોમાં એ લીન બન્યો હતો. મંદિરમાં દીવાનો ઝાંખો પ્રકાશ પથરાયો હતો.

ત્યાં એકાએક રાજવીના પગલાં પડ્યા. પ્રથમ તો મહંતને લાગ્યું કે મોડો મોડો પણ નરસિંહ આવી પહોંચ્યો. એકદમ તે કમરામાંથી બહાર આવ્યો અને જ્યાં પૂછવા જાય છે ત્યાં તો રાજવી પદ્મનાભને ચુસ્સાના આવેશમાં મૃગાવતી ને મહેન્દ્ર આદિ સાથે જોયા. તરત જ કંઈ બુદ્ધિ બન્યાની એને ગંધ આવી. એ સાથે જ એના ગાત્રો ગળવા માંડ્યા. એના હોશકાશ ઊડી ગયા.

ત્યાં તો પદ્મનાભનો અધિકારસૂચક સ્વર સંભળાયો. હરામખોર પુરોહિત ! મને સત્વર જવાબ આપ કે કાળીમાતાએ મૃગાવતીનું ખૂન કરવાની આજ્ઞા આપી હતી ?

જેમ ડૂબતો આદમી તણખલાને પકડી બચવાનો પ્રયત્ન કરે તેમ નરસિંહની વાતથી અનભિચાર તે ધીમેથી બોલ્યો :

‘મહારાજ, માતાએ આજ્ઞા આપી હતી.’

‘મૂખાં, પથ્થરની મૂર્તિ એ પ્રમાણે આજ્ઞા આપી જ ન શકે. ફિકર નહીં મારી નજર સામે ફરીથી દેવીને પ્રશ્ન કર તો !’

માણિક્યદેવનું પાપ ભરાઇ ગયું હતું. એ સમજી ગયો કે પોતાનો પ્રપંચ ઉઘાડો પડી ગયો છે. જ્યાં નરસિંહ જ નથી ત્યાં દેવીને પ્રશ્ન કરવાથી શો અર્થ સરવાનો ?

આમ જાણ્યા છતાં વેશ લીધો તો પૂરો બજ-વવો એ ઉક્તિ અનુસાર તે હાથ જોડી બોલ્યો :

‘દેવી ! મહામાયે ! કાળીમાતે ! જે આજ્ઞા આપી હતી તે પુનઃ દેવાની કૃપા કરો.’ પણ કાળીમાતા તો ન જ બોલ્યા.

‘આજ પૂર્વે કોઇવાર તે બોલ્યા જ નહોતા તો એકાએક આજે ક્યાંથી બોલે ?’

તરત જ પદ્મનાભે એનું ગળું પકડ્યું અને કહ્યું : ‘મૂખનાં સરદાર ! દેવીના નામે જવાબ આપનાર નરસિંહ જ્યાં હાજર નથી ત્યાં કોણ જવાબ આપવાવાળું છે ? આ જાતનું તરકટ કરી તેં મને છેતર્યો, નિર્દોષ આત્માઓને હેડમાં નખાવ્યા, અને હજારો મૂંગા પશુઓના ભોગ અપાવ્યા !’

હે નરાધમ ! આવું ભયંકર કામ તેં કેમ ક્યું ?

માણિક્યદેવ આ સાંભળતાં જ શરમિંદો બની ગયો. એકદમ જોરથી દોડી દેવીની મૂર્તિ સાથે પોતાનું કપાળ અક્ષાણ્યું. એકદમ રક્તની ધારા વહી રહી. પોકળ મૂર્તિ પુરોહિતના જોરદાર ધક્કાથી વાંકી થઇ ગઈ. એના મુખનો ભાગ તૂટી ગયો. આમ કરવામાં મહંતને ઇરાદો આત્મહત્યા કરી, પોતાના શિરે આવેલ ભયંકર આરોપમાંથી છુટકારો મેળવવાનો હતો પણ કુદરતને એ મંજૂર ન હોવાથી બર ન આવ્યો. રાજાએ સાથે આણેલા રક્ષકોને ઇશ્વારે ક્યોં અને તેઓએ જેના કપાળમાંથી લોહીની ધારા વહી રહી છે એવાં પુરોહિત માણિક્યદેવને તરત જ પકડી લીધો.

મંદિરમાં જ્યારે આ બનાવ બની રહ્યો હતો ત્યારે બહાર તળેટીમાં પથરાઈ રહેલ યાત્રુગણમાં

પણ આજે વિજ્યાદશમીનો દેવીપૂજનો અંતિમ દિન હોવાથી જબરી જગૃતિ આવી હતી. સૂર્યના સોનેરી કિરણો ધીમે ધીમે જગતને અજવાળી રહ્યાં હતાં; છતાં આજે તો તે પૂર્વે યાત્રિકો સજ્જ બની સુંદર વસ્ત્રો પરિધાન કરી મંદિર તરફ આવવા લાગ્યા હતા. એમાંના મોટા ભાગે પશુબળિથી હાથ ધોઈ નાંખ્યા હતા. રોજના બનાવથી તેમના હૃદય આદ્ર બન્યા હતા. એટલું જ નહિ, પણ અહિંસાની સચોટ છાપ અંતરમાં એસી ચૂકી હતી. આચાર્ય અમરકીર્તની પ્રતિમા પૂર્ણ થાય એજ તેમની ઇચ્છા હતી. એમાં બનતો સાથ આપવાની તેમની અભિલાષા હતી; તેથી જ તેઓ વહેલા આવ્યા હતા. છતાં કેટલાક એવા પણ હતા કે જેમનાં અંતરમાં કાળી-માતાના કોપની જબરી ભીતિ જડ થાલી બેઠી હતી. તેઓ બલિ આપવાની તૈયારીપૂર્વક આવવા માંડ્યા હતા.

પણ પારસમણિના સ્પર્શથી લોખંડ જેમ સ્વર્ણમય બની જાય અને આશ્ચર્ય ફેલાય અથવા તો આકાશમાં ઘેરાયેલ ધન વાદળો જોરદાર પવનથી વિખરાઈ જાય તે આકાશ મોકળું થાય તેમ જ્યાં મંદિરમાં પગ મૂકે છે, ત્યાં તો ત્યાંનું વાતાવરણ તદ્દન ફેરવાયેલું જુલે છે ! કાળીમાતાની મૂર્તિ વાંકી થઈ ભાંગેલી પડી છે. પ્રચંડ પ્રકૃતિવાળો માણિક્યદેવ બકરી જેવો બની કેદીની હાલતમાં એક ખૂણે અધોવદને બેસે છે. આસન આગળ રાજવી પદ્મનાભ કોઈ અણુમૂલો સંદેશ સંભળાવવા આતુર બની રાજકુવરી અને ગઢકાલના કેદી એવા કુમાર સાથે કંઈ વાત કરી રહ્યો છે.

આ દૃશ્ય જોતાં જ યાત્રિકોના અચંબાનો પાર ન રહ્યો. આગળ શું બને છે એ જોતાં સૌ શાંત ચિત્તે બેસી રહ્યા. ત્યાં તો પૂર્વે જેમને કેદ કરવામાં આવેલા એ તરણો આવી પહોંચ્યા. એમને જોતાં જ એકી અવાજે ‘અહિંસા પરમે ધર્મ:’ નો નાદ થયો.

પદ્મનાભ મહારાજ બોલ્યા કે:—

‘ભાવુક આત્માઓ, આજ સુધી આપણી આંખે આ દુરાત્મા પુરોહિતે દેવીના નામે જે

ભીતિના પાટા બાંધ્યા હતા તે આચાર્ય અમરકીર્તિના પ્રયાસથી અને આ તરણોના સાચા આત્મસમર્પણથી દૂર થયા છે. દેવીના નામે ચલાવેલ પ્રપંચ ઉઘાડો પડી ગયો છે. એ પાપીની પ્રેરણાથી આપણે હજારો મૂંગા પશુઓના જીવનનો સર્વનાશ કરી દીધો છે. જો ચંપાના આ રાજકુમાર(મહેન્દ્રને બતાવી)ની મદદ ન મળી હોત તો મારી વહાલી પુત્રીનો ભોગ પણ એ દુષ્ટ લેત. એ બધામાંથી આપણે બચી ગયા છીએ. ચોમાસું રહેલ આચાર્યની સાચી વાતનો વિજય થયો છે. એ મહાત્માની જાતે દુઃખ વેઠીને—અરે ! મરણાંત ઉપસર્ગ સહન કરીને—પણ આપણા જેવા ભૂલા આત્માઓના હૃદય કરુણવાસિત કરવાની ઉચ્ચ ભાવના બર આવી છે. કુદરતે મહત્તની પ્રપંચલીલા અચાનક ઉઘાડી પાડી, એટલું જ નહિ, પણ એ પાપાત્મા પોતાનું કપાળ ફૂટી આપઘાત કરવા જેવો માતાની મૂર્તિ સાથે અફળાયો તેવી એ પોકળ મૂર્તિ આડી પડી જાતે ભાંગી ગઈ. આમ ચમત્કારનો પડદો ચીરાયો, અને કોપ કિંવા શાપનો ભય સ્વયં-મેવ ગળી ગયો. કાળી માતાની પૂજન આપોઆપ સમેટાઈ ગઈ. હજારો જીવતા પશુઓને અભયદાન મળી ગયું. એના નિમિત્તભૂત આ તરણોને ધન્યવાદ ઘટે છે અને આવું ઉમદા કાર્ય જેમણે કેવળ પરમાર્થ વૃત્તિએ આદર્યું એવા સંત અમરકીર્તિનો માર્ગ જ સાચો છે. સત્તર તેમના વંદનાર્થે જઈ આપણા અપરાધની ક્ષમા માગવી એ આપણી ફરજ છે.’

બોલો, ‘અહિંસા પરમે ધર્મ:’

રાજવીની હાકલના જવાબમાં ચારે તરફથી ‘અહિંસા પરમે ધર્મ:’ નો પડઘો જોરથી પડ્યો અને આખું મંદિર એ પહાડી નાદથી ગાજી રહ્યું. તરત જ માણિક્યદેવે બેસી ગયેલા સાદે પોતાની ભૂલ કબૂલ કરી અને પોતે કેવો ભયંકર અપરાધ કર્યો છે તે જણાવી ક્ષમા માગી.

એ પછી સારોય માનવગણ મંદારગિરિની ટેકરી પ્રતિ વળ્યો. મનોહર દેવાલયમાં શ્રી મલ્લિનાથ પ્રભુની મૂર્તિના દર્શન કર્યા અને ત્યાંથી જે ગુફામાં આચાર્ય અમરકીર્તિ હતા ત્યાં જઈ સૌ તેમના ચરણમાં પડ્યા.

.....વર્તમાન સમાચાર.....

૭૪ મો વહીલ જન્મદિવસ મહોત્સવ.

શ્રી જંડિયાલા ગુરુ (પંજળમાં) માં આચાર્ય વર્ચ શ્રીમદ્વિજય વલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજનો ૭૪ મો જન્મદિવસ કા. સુ. ૧, ૨, ૩ તા. ૨૯-૩૦-૩૧. અક્ટોબર, ૧૯૪૩, આ ત્રણ દિવસનો ઘણાજ ઉત્સાહ અને ધામધૂમથી ઉજવાયો.

કા. સુ. ૧ ને સવારે આચાર્યશ્રીજીએ રમરણાદિ

ઉપવાસથી જેમની અશક્તિ વધી ગઈ હતી એવા મહાત્માએ ધીમા અવાજે-અહિંસા કેવી ઔષ્ઠ ચીજ છે એના પાલનથી આત્મા જતે નિર્ભય બની કેવી પ્રગતિ સાધે છે એ ટૂંકામાં સમજાવ્યું. લોકોએ જે ધર્મના મૂળમાં અહિંસાનો મુખ્ય પાયો છે એવા જૈન ધર્મનો જ્યનાદ પોકાર્યો.

ત્યાં તો એક બાજુએથી નરસિંહ દોડી આવ્યો. આચાર્યશ્રીના પગમાં પડી, અપરાધની ક્ષમા ચાચી, દયાધર્મનો પ્રચાર કરવાનો નિયમ લીધો. સૌ પાછા ફર્યા.

રાજવી પદ્મનાભે પોતાની પુત્રી મુગાવતીનો હાથ ચંપાના રાજકુમાર મહેન્દ્રના હાથમાં સોંપ્યો. અર્થાત્ ઉભયનો વિવાહસંબંધ બેઝો. મુગાવતીની લાંબા સમયની આશા ફૂળી અને અહિંસાનો વિજય થયો.

સંપૂર્ણ.

સંભળાવી કીમતી ઉપદેશ આપ્યો અને વાજતે ગાજતે શ્રી સંઘ સહિત બેઠેરાસરેના દર્શનાર્થે પધાર્યા-શ્રી આદીશ્વર ભગવાનનું મુખ્ય દ્વાર સદેરા નિવાસી લાલા પનાલાલજીએ એક સો મણુ ધીની બોલીથી ઉઘાડ્યો,

બપોરે રથયાત્રાનો વરઘોડો કાઢવામાં આવ્યો અને પ્રમુખ મહોદયલાલા ગોપાલશાહજી હકીમ સીયાલકોટનું સુંદર સ્વાગત કરવામાં આવ્યું.

રાતના બાજુ જ્ઞાનચંદ્રજી રમસ ગુર્જરાવાલાની અધ્યક્ષતામાં સભા થઈ શ્રીયુત પૃથ્વીરાજજી આદિ વિદ્વાનોના બાષણો અને ભજનો થયા હતા.

કા. સુ. ૨ શનીવારે અત્રેના હેડમાસ્તર શ્રીયુત જયચંદ્રજી, બી. એ. બી. ટી એ મનનીય બાષણ આપ્યું હતું.

દશવાગ્યે સીયાલકોટનિવાસી લાલા ગોપાલશાહજીની અધ્યક્ષતામાં વિરાટ સભા ભરવામાં આવી, શિષ્યપરિવાર સહિત આચાર્ય શ્રી મંડપમાં પધારતાં ગગનભેદી જ્યનાદોથી વધાવી લેવામાં આવ્યા હતા.

પહેલાં સંઘના સેક્રેટરી લાલા બનારસીદાસજી જૈને મંગલાચરણ કયું, બાજુ કીશોરીલાલજીએ ગુરુસ્તુતિ કરી. સ્વાગત કમિટિના અધ્યક્ષલાલા દુર્ગાદાસજી લોહા અને પ્રમુખ મહોદયના મનનીય બાષણો થયા હતા.

શ્રી સંઘ જંડિયાલા ગુરુ શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન મંડળ, શ્રી આત્માનંદ જૈન કુમાર પ્રેમ સભા, શ્રી વિજ્યાનંદ જૈન વાંચનાલય, શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન બાલ સભા, સનાતનધર્મી મહાવીર દળ અને મુસલમાનોના તરફથી આચાર્યશ્રીજીના પુનિત કરકમળોમાં અભિનંદનપત્રો અર્પણ કર્યાં હતા.

રાયકોટથી પધારેલા હેડમાસ્તર સિંધીખાં સાહેબે આચાર્યશ્રીજીને અભિનંદન આપતાં આચાર્યશ્રીજીની સ્તુતિ કરવા સાથે જણાવ્યું કે આપ કયામત તક સહીસલામત રહો, ખુદા કરે કયામત આવે હીના. દોઢ વાગ્યે જ્યનાદોની સાથે સભા વિસર્જન થઈ હતી.

સાડાત્રણ વાગ્યે ખીજવારની સભા થઈ, હેડ-માસ્તર શ્રીયુત્તમ જયચંદણ ખી. એ, ખી. ડી. એ આચાર્યશ્રીજીનું ઘણું જ સુંદર જીવનચરિત્ર સંભળાવ્યું હતું અને ગૌશાળા-પાંજરાપોળ માટે અપીલ કરી હતી. આચાર્યશ્રીજીએ અહિંસા તત્ત્વપર માર્મિક ઉપદેશ આપ્યો હતો અને દરેક જીવની રક્ષા કરવી એ મનુષ્યોની ફરજ છે વિગેરે થતાં ત્યાં તે માટે સારો ફાળો એકત્રિત થઈ ગયો હતો.

સાડાત્રણ વર્ષની બાળાએ બાપણુ આપી સૌને ચક્રિત કરી દીધા હતા.

રાતના નવથી બાર વાગ્યા સુધી થયેલ સભામાં વિદ્વાનોના બાપણો થયાં હતાં.

કા. શુ. ત્રીજે નવ વાગ્યે જીરાનિવાસી બાપુ રામજી પ્લીડરની અધ્યક્ષતામાં શ્રી આત્માનંદ જૈન લાઇબ્રેરીની સ્થાપના થઈ, લાઇબ્રેરીના વિષયમાં પ્રમુખ મહોદયના અને પંડિત દ્વારકાનાથજી પ્લીડર, પં. રામકુમારજી, ઉસ્તાદ મોકમચંદણ, કિશોરીલાલજી આદિના બાપણો થયા હતા.

આચાર્યશ્રીજીએ ઉપદેશામૃતનો પ્રવાહ વહેવડાવતાં સંસ્કૃત-પ્રાકૃત-હિન્દી બાણવા-બાણાવવા માટે બાર મૂક્યો હતો, જેનો પ્રભાવ સભા ઉપર સારો પડ્યો હતો.

બાપુ હરવંશલાલજી રેલ્વે ગાર્ડે (કે જેઓ શ્રીમદ્ વિજયનાનંદસુરિશ્વરજી મહારાજના સંબંધી થાય છે)

તેમણે આચાર્યશ્રીજીને ઘણા જ સુંદર શબ્દોમાં અભિનંદન આપ્યું હતું.

બપોરે બે વાગ્યેથી સવારના છ વાગ્યા સુધી શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળ-પંચગમની જનરલ મીટીંગ થઈ હતી.

રાતના નવ વાગ્યાથી બાર વાગ્યા સુધી કવિ દરબાર થયો હતો. તેમાં હિન્દુ, મુસલમાન પત્નીસેક કવિશ્વરો-સાક્ષરોએ આચાર્યશ્રીજીની સ્તુતિની કવિતાઓ અને શેરો સંભળાવી આ મહોત્સવને શોભાવ્યો હતો.

આ શુભ પ્રસંગનો લાભ લેવા એસીએક ગ્રામ નગરોના ત્રણેક હજાર સ્ત્રી પુરુષો પધાર્યા હતા જૈન જૈનેતર મુસલમાનો વગેરે સીયાલકોટ, રાયકોટ, જમ્મુ શહેર ગુજરાંવાલા લાહોર, અમૃતસર, લુધીયાના, પટ્ટો વગેરેથી હજારો પધારી પોતાની ભક્તિ પ્રદર્શિત કરી હતી.

આ પ્રસંગે ભાવનગર, પાલીતાણા મુંબઈ, અમદાવાદ, કરાંચી, સુરત, વડોદરા, નાનાવડોદરા, મીયાંગામ, કરજણ, સુરવાડા, બિન્નેવા, સાબરકાંડલા, મંદસોર, પાવાપુરી, બિહારશરીફ, સમાના, પત્તીયાળા, ગુજરાંવાળા, લુધીયાના, આગરા, દીલ્હી, ફાલના, માલેરકોટલા, ઇત્યાદિ સંખ્યાબંધ ગ્રામનગરોથી શેડીયાઓના અને સંસ્થાઓના તારો અને પત્રો મુખારક-આદિના આવ્યા હતા તે સભામાં સંભળાવ્યા હતા.

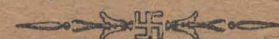
શ્રી વાસુપૂજ્ય (પ્રભુ) ચરિત્ર.

(શ્રી વર્ધમાનસુરિકૃત.)

પૃષ્ઠ ૭૪ શ્લોકપ્રમાણુ, મૂળ સંસ્કૃત ભાષા અને સુંદર શૈલીમાં વિસ્તારપૂર્વક જુદા જુદા આગમો તથા પૂર્વાચાર્યોકૃત અનેક ગ્રંથોમાંથી દોહન કરી શ્રોમાન વર્ધમાનસુરિજીએ સં. ૧૨૯૯ ની સાલમાં લખેલો આ અપૂર્વ ગ્રંથ છે.

આ ગ્રંથમાં પ્રભુના ત્રણ ભવો, પાંચ કલ્યાણકો અને ઉપદેશક બાણવા યોગ્ય મનનીય સુંદર ખોધપાઠો, તત્ત્વજ્ઞાન, તપ વગેરે સંબંધીની વિસ્તૃત હકીકતોના વર્ણનો સાથે પ્રુણ ઉપર પ્રુણાદય ચરિત્ર, રાત્રિભોજન ત્યાગ અને આદર, બારવ્રત, શહિદી આદિની અનેક સુંદર, રસયુક્ત, રસપ્રદ, આહ્વાદક કથાઓ આપેલી છે કે જેમાંની એક કથા પૂરી થતાં ખીજ વાંચવા મન લલચાય છે અને પૂરી કરવા ઉત્સુકતા થાય છે. તે તમામ કથાઓ ઉપર ગ્રાહ અને સુંદર ઉપદેશ પણ સાથે આપેલ છે.

કિંમત રૂ. ૨-૮-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

સાહિત્ય (પુસ્તક) પ્રકાશન.

(ગુજરાતી ભાષાના તૈયાર થતાં તથા છપાતા ગ્રંથો.)

આ સભા તરફથી નીચેના ગુજરાતી ગ્રંથો છપાય છે.

૧. શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું અપૂર્વ જીવન ચરિત્ર—વિવિધ રંગની સુંદર અનેક છબીઓ, જોયા કાગળો, સુંદર અક્ષરો, સુશોભિત કપડાંના બાંધ-ડોંગથી અલંકૃત તૈયાર થાય છે. શ્રી આદિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર કરતાં પણ કલાની દૃષ્ટિએ વિશેષ આકર્ષક પ્રગટ થશે.

૨. શ્રી સુમતિનાથ ચરિત્ર—શ્રી સોમપ્રભાચાર્યકૃત દશ હજાર શ્લોક પ્રમાણ અનેક નવીન તત્ત્વજ્ઞાનના વિષયો, બોધદાયક કથાઓ અનેક બાણના યોગ્ય નવીન હકીકતોથી ભરપૂર પ્રભુનું વિસ્તાર-પૂર્વક જન્મચરિત્ર અનેક રંગના સુંદર ભાવવાહી વિવિધ રંગની છબીઓ સહિત

શ્રીમંત જૈન બંધુઓએ આવા અપૂર્વ સાહિત્ય (જ્ઞાનોદ્ધાર) માટે-જેના વાચનથી અનેક ભવ્યાત્મા આત્મકલ્યાણ કરે છે. આર્થિક સહાય આપી અમર નામ કરવા સૂચના છે.

૩. કથારત્ન કોશ—અનેક ઉપદેશક વિષયો સાથે અપૂર્વ સાદી, સરલ, સુંદર કથાઓ સહિત, ખંભાતના પ્રાચીન ભંડારની તાડપત્રીય પ્રત-જેની ખીજ પ્રત લખેલી પણ નથી અને અસાર સુધી નહિ પ્રગટ થયેલ-ઉપરથી તૈયાર થશે.

૪. ભગવાન મહાવીરના યુગની મહાદેવીઓ (સતી માતાઓના ચરિત્ર)—વિદ્વાન લેખક શ્રી સુશીલને હાથે લખાયેલ, સુંદર ચિત્રો સહિત છપાય છે.

૫. શ્રી સંઘપતિ ચરિત્ર—ખંભાતના પ્રાચીન ભંડારની તાડપત્રીય પ્રત ઉપરથી જે ગ્રંથ મૂળ વીરશિરોમણિ વસ્તુપાળના પોતાના હસ્તાક્ષરથી લખેલ છે; જેમાં તીર્થયાત્રા સંઘ લઘુ સાથે કરવાથી આત્માને શું શું લાભ થાય છે, અનેક પ્રાણીઓનો કેવા કેવા પ્રકારનો ઉદ્ધાર થાય છે. યાત્રા સંઘ કેવા વિધિ-વિધાનથી નીકળે છે, અને સકળ સંઘને યાત્રા કરાવાય છે. કોણ કોણ મહાન પુરુષોએ તેવી રીતે સંઘ કાઢી યાત્રા કરી છે અને ખુદ વસ્તુપાળે શ્રી શત્રુજય, શ્રી ગિરનારજી પવિત્ર તીર્થની યાત્રા સંઘ કાઢી કરી કેમ આત્મકલ્યાણ સાધ્યું છે? શ્રી આદિનાથ, શ્રી નેમનાથ, શ્રી જંજીસ્વામીના સંક્ષિપ્ત ચરિત્રો સહિત અનેક વિવિધ રંગની છબીઓ સાથે સુંદર, આકર્ષક અને વારંવાર પઠનપાઠન કરવા યોગ્ય વિષયોથી ભરપૂર ગ્રંથ તૈયાર થાય છે.

ઉપરના ગ્રંથોમાં આર્થિક સહાયની અપેક્ષા છે. આર્થિક સહાય આપનાર જૈનબંધુઓની ઇચ્છા પ્રમાણે, સભાના ધારા મુજબ સર્વ ગ્રંથો ભેટ, અદ્દપ કિંમતે, સિરિઝ (ગ્રંથમાળા) તરીકે અને જ્ઞાનોદ્ધારના કાર્યો માટે સભાને અર્પણ કરે તો તે કોઈ રીતે સભા પ્રમાણિકપણે પ્રકાશન કરી આપશે.

ઉપરોક્ત પાંચે અનુપમ ગ્રંથો તૈયાર થાય છે. હાલમાં ઘણા જૈન બંધુઓએ લક્ષ્મી અસાધારણ ઉપાર્જન કરી છે. વર્ષોના વર્ષો સુધીના સ્મરણ અને યાદગીરી રહેવા સાથે જ્ઞાનોદ્ધારની થતી જ્ઞાનભક્તિ અને પોતાનું અને અનેક વાચકોનું આત્મકલ્યાણનું આ અપૂર્વ સાધન છે. આ અપૂર્વ લાભ લેવા ચૂકવું નહિ, અમારા સુંદર પ્રકાશનો માટે અમારે લખવાની જરૂર નથી, જે માટે અનેક અભિપ્રાયો મળ્યા કરે છે, તેથી સમજી શકાય તેમ છે.